

**Заклад вищої освіти «Український католицький університет»
Факультет наук про здоров'я
Кафедра психології та психотерапії**

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

**АГРЕСИВНІСТЬ МАТЕРІВ У СТАВЛЕННІ ДО ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО
ВІКУ У КОНТЕКСТІ ЇХ ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ В УМОВАХ
ВІЙНИ**

**Виконав (-ла): студент(-ка) 6 курсу,
групи ЗПП 21М спеціальності 053
Психологія освітньої програми
«Клінічна психологія з основами.
психодинамічної терапії»**

**(підпис)
(дата)**

_____ **Гладун І.В.**

**Керівник, посада, науковий.
ступінь, вчене звання.**

**(підпис)
(дата)**

_____ **к.мед.н. Кечур Р.В.**

**Рецензент, посада, науковий.
ступінь, вчене звання**

**(підпис)
(дата)**

_____ **(прізвище та ініціали)**

Львів – 2023

РЕФЕРАТ

Тема дипломної роботи: «Агресивність матерів у ставленні до дітей дошкільного віку у контексті їх емоційного вигорання в умовах війни». Налічує 68 сторінок, складається з 3-х частин, 3-х таблиць, 10 рисунків, 7-ми додатків, 90 джерел.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: агресивність, емоційне вигорання, матері дошкільнят, емоційний стан, деперсоналізація, редукція особистих досягнень, непослідовна дисципліна, фізичне покарання, інші види покарань.

Поняття «агресивність» - це доволі широке психологічне явище. Також про зв'язок емоційного вигорання та агресивності вже чимало написано. У світовому доступі ми знайдемо чимало досліджень про зв'язок матері та дитини під впливом війни. Попри це в Україні під час воєнних дій на сьогодні складно проводити масштабні дослідження. Метою цієї роботи стало визначити агресивність матерів у ставленні до дітей дошкільного віку у контексті їх емоційного вигорання в умовах війни. Для дослідження даної мети було обрано крос-секційний дизайн. Опитування проводилось в онлайн режимі за допомогою Google forms. Були використані наступні методики: авторська анкета, опитувальник емоційного вигорання К. Маслач, РНQ-9, агресивність вимірювалась Алабамським опитувальником батьківства, а також вплив війни виміряли ретроспективним поглядом. У дослідженні взяло участь 109 матерів дошкільного віку. Ми встановили, що те, існує зв'язок між емоційним вигоранням матерів дошкільного віку та їх агресивністю. Даний результат наштовхує нас на думку про те, що війна має вплив на стосунок між матір'ю та дитиною. Отримані дані частково узгоджуються із результатами світових досліджень. Результати дослідження мають високу цінність, оскільки ця тема в Україні ще не є добре вивчена. Отриману інформацію можна включати у подальші розробки та проведенні тренінгових програм для матерів та вагітних жінок, а також консультативній, психотерапевтичній індивідуальній роботі з майбутніми матерями та матерями дошкільнят.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ПРОБЛЕМИ.....	7
1.1. Історія вивчення поняття синдрому емоційного вигорання.....	7
1.2. Психосоціальні аспекти батьківського емоційного вигорання.	10
1.3. Емоційне вигорання матерів як чинник агресивного ставлення до дитини.	13
1.4. Батьківське емоційне вигорання в контексті кризових ситуацій.....	19
1.5. Теоретична модель агресивних чинників емоційного вигорання матерів дошкільного віку.....	25
Висновки до першого розділу.....	26
РОЗДІЛ II МАТЕРІАЛИ ТА ПРОЦЕДУРИ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	27
2.1. Етапи дослідження.....	27
2.2. Методи дослідження.....	27
2.3. Група досліджуваних	29
2.4. Аналіз даних.....	32
Висновки до другого розділу.....	33
РОЗДІЛ III. РЕЗУЛЬТАТИ ТА ДИСКУСІЯ.....	34
3.1. Зв'язок емоційного вигорання та агресивністю матерів у ставленні до дітей	34
3.2. Особливості агресивного ставлення матерів до дітей різних вікових груп.	35
3.3. Зв'язок емоційного вигорання з різними соціо демографічними показниками матерів.....	37
3.4. Соціо демографічні показники матерів як предиктори їх емоційного вигорання.....	38
3.5. Ретроспективний погляд на материнство до та під час повномасштабного вторгнення.....	40
3.6. Дискусія результатів.....	41
3.7. Обмеження та перспективи дослідження.....	44
Висновки до третього розділу.....	45
ВИСНОВКИ.....	46
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	47
ДОДАТКИ.....	57

ВСТУП

Актуальність дослідження. За оцінками, мільйони дітей у світі ростуть серед політичного насильства, безперервної війни, племінного та расового тероризму, геноциду, військових нападів на цивільні місця або партизанської війни (Belsky, 2008; Masten & Narayan, 2012). Щоденні стресові фактори, пов'язані з війною та переміщенням, впливають на психосоціальне благополуччя дитини через вплив на психічне здоров'я матері та поведінку батьків. Хоча систематичне дослідження часто є складним у зонах війни, декілька досліджень описують реакцію матерів та дітей на війну та тероризм по всьому світу, включаючи Ліван (Bruce, Walker, Ghorayeb, & Kanj, 1989), Газу (Qouta, Punamaki, & El Sarraj, 2003), Ізраїль (Laor, Wolmer, & Cohen, 2001), Косово (Lopes Cardozo, Kaiser, Gotway, & Agani, 2003), Боснія-Герцеговина (Smith, Perrin, Yule, & Rabe-Hesketh, 2001) і Руанду (Schaal, Jacob, Dusingizemungu, & Elbert, 2010). Дослідження показують, що політичне насильство шкодить психічному здоров'ю дітей та їх батьків.

Навіть у найкращі часи, коли світ не переживає війни чи пандемії, багато батьків відчують стрес, особливо пов'язаний із їхньою роллю як батьків (Abidin 1997; Raphael et al. 2010). Коли справа доходить до їхніх дітей, занепокоєння щодо поведінки чи здоров'я, труднощів з навчанням і навіть повсякденні завдання можуть призвести батьків до стресу. Для більшості батьків стрес, пов'язаний з вихованням дітей, є тимчасовим і не має значного впливу на життя; однак у 5–20% батьків стрес, пов'язаний з вихованням, може перерости до рівня вигорання батьків (Roskam та ін. 2018; Séjourné та ін. 2018). Вигорання батьків подібне до стресу, пов'язаного з вихованням, і є розладом, пов'язаним зі стресом; проте батьківське вигорання виходить далеко за рамки типового стресу, пов'язаного з вихованням (Mikolajczak et al. 2018a). Батьківське вигорання конкретно визначається як «тривала реакція на хронічний і непосильний батьківський стрес» (Mikolajczak et al. 2019). Батьки, які відчують батьківське вигорання, відчують фізичне та психічне

виснаження, такі фізичні симптоми, як посилення соматичних скарг і погіршення якості сну, емоційне дистанціювання від своїх дітей та відчуття некомпетентності у своїй ролі батьків (Mikolajczak et al. 2018). Батьки також повідомляють про відчуття, що вони потрапили в незручну ситуацію без виходу (Hubert and Aujoulat 2018).

Протягом останнього року матері України часто переживають відчуття безсилля та безпорадності пов'язані з війною. Увага даного дослідження була спрямована на те, щоб дослідити негативний вплив війни на стосунок матерів дошкільного віку.

Об'єкт: агресивність матерів у ставленні до дітей дошкільного віку.

Предмет: агресивність матерів у ставленні до дітей дошкільного віку в контексті їхнього емоційного вигорання в умовах війни.

Мета дослідження: визначити агресивність матерів у ставленні до дітей дошкільного віку у контексті їх емоційного вигорання в умовах війни.

Для досягнення мети даного дослідження були сформовані наступні **завдання:**

1. Здійснити теоретичний огляд наукової літератури на тему агресивності матерів, емоційного вигорання під час батьківства, зв'язок агресивності та емоційного виховання, вплив війни та пандемії на виховання дітей та зв'язок війни та пандемії з емоційним вигоранням.

2. Підібрати відповідні психодіагностичні методики для визначення емоційного вигорання, агресивності та впливу війни.

3. Відповідно до дизайну дослідження провести статистичне дослідження по визначенню рівня емоційного вигорання, видів агресивності та впливу війни.

4. На основі оброблених результатів сформулювати відповідні висновки та дослідити чи є агресія чинником емоційного вигорання матерів дошкільного віку в умовах війни.

Гіпотези дослідження:

1. Існує прямий зв'язок емоційного вигорання та схильності матерів до непослідовної дисципліни, тілесних покарань та інших видів покарань.

2. Дітей у віці від 3-х до 5-ти років батьки частіше карають, ніж дітей від 1 до 3-х.

3. Існує зв'язок емоційного вигорання з різними соціо демографічними показниками матерів.

4. Соціо демографічні показники матерів як предиктори їх емоційного вигорання.

Методи дослідження, які були використані у даній роботі:

- теоретичні, а саме аналіз, узагальнення, порівняння, індукція та дедукція;
- емпіричні - для дослідження емоційного вигорання було використано опитувальник емоційного вигорання Маслача, для замірів агресивності використали Алабамський опитувальник та вплив війни замірявся ретроспективно;
- статистичні - кореляційний, порівняльний та регресійний аналізи за допомогою програми Statistica 8.0.

Група досліджуваних. Пошук респондентів відбувався онлайн. Учасники дослідження заповнювали Google forms. До дослідження допускались лише матері у яких є діти до семи років.

Теоретичне та практичне значення. Отримані результати можуть доповнювати розуміння даної проблеми та наскільки отримані результати збігаються чи розходяться з іншими авторами. Результати можна використовувати з психоедукативними цілями, а також для профілактики виникнення емоційного вигорання та агресивності як наслідку. Дана інформація може бути корисною для матерів, які виховують дошкільнят.

Структура та обсяг дипломної роботи. Дане дослідження включає вступ, три розділи, висновки, список літератури, 10- ти рисунків та 3-х таблиць. Загальний обсяг роботи - 71 сторінок, з яких основний зміст становить - 46 сторінок.

РОЗДІЛ І ТЕОРЕТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ПРОБЛЕМИ

1.1. Історія вивчення поняття синдрому емоційного вигорання

Перша наукова стаття про вигорання була опублікована більше 45 років тому (Freudenberger, 1974). Загальноприйнятого визначення вигорання не існує, але в науковому середовищі воно прийнято використовувати визначення С. Maslach (Maslach, 2016), згідно з яким, **вигорання** – це тривала реакція на хронічний стрес, що виникає при міжособистісних контактах під час трудового процесу і проявляється емоційним виснаженням, цинізмом і зниженням професійної успішності. Під емоційним виснаженням розуміють виснажену, ослаблену емоційну реакцію, постійне відчуття пригніченості, занепаду сил, що особливо актуально під час спілкування з іншими людьми. Знижена професійна працездатність характеризується зниженням ефективності роботи, відчуттям некомпетентності та нездатністю впоратися з роботою. Останнім компонентом вигорання є самооцінка, а необхідною і достатньою умовою для встановлення наявності цього симптому в індивіда є відчуття втрати своєї власної професійної ефективності без фактичного зниження продуктивності праці.

Феномен емоційного вигорання був зафіксований у перехід від індустріального суспільства до постіндустріального та широке розповсюдження вигорання стало наслідком якісної зміни соціальних відносин.

Описова фаза. Герберт Дж. Фройденбергер спостерігав за молодими волонтерами-ідеалістами, які відчували брак енергії та сил, втрачали мотивацію, відданість та інтерес до роботи після року роботи. Стаття «Вигорання персоналу», опублікована в 1974 році (Freudenberger, 1974) вважається відправною точкою дослідження вигорання, хоча термін «вигорання» вже зустрічався в роботах цього автора (Freudenberger, 1973).

Приблизно в той же час соціальний психолог Крістіна Маслах вивчала стратегії подолання емоційного збудження на роботі, зокрема дегуманізацію та відхід від проблем. Її перша робота в галузі дослідження вигорання була

опублікована в 1976 році в науково-популярному виданні «Human Behavior: The Newsmagazine of the Social Sciences» (Maslach, 1976). Як і у випадку зі статтею «Вигорання персоналу», наведені дані не підтверджені експериментально, є звітом про серію випадків. С. Maslach опитав понад 200 соціальних працівників, таких як юристи, клінічні психологи, працівники пенітенціарних установ, лікарі та медсестри в психіатричних установах. Вона виявила, що вигорання є поширеним явищем у всіх цих професіях.

Оскільки на той час не всі практики були достатньо добре підготовлені для проведення досліджень, слід зазначити деякі *обмеження роботи на описовій фазі*.

По-перше, автори використовували різноманітні визначення терміну «вигорання», маючи на увазі різні явища, а не одне й те саме.

По-друге, пул змінних, пов'язаних із вигоранням, надто розширився. Майже кожному особистісну проблему намагалися пояснити синдромом вигорання, а іноді його причинами приписували діаметрально протилежні процеси, наприклад, перевантаження та недостатнє навантаження.

По-третьє, методика цих робіт була досить примітивною. У 1982 році Perlman & Hartman описали 48 статей, опублікованих між 1974 і 1981 роками, які містили велику кількість ідей, припущень щодо причин вигорання та пропозицій щодо можливих втручань, але лише 5 із них ґрунтувалися на даних, отриманих у інших дослідженнях (Perlman & Hartman 1982).

Типова структура більшості творів описової фази полягала в наступному:

1. Характеристика стресогенності конкретної професії.
2. Асоціація професійного стресу з емоційним вигоранням.
3. Опис одного чи кількох випадків, які ілюструють цей зв'язок.
4. Рекомендація деяких профілактичних стратегій.

Таким чином, незважаючи на досить велику кількість тематичних публікацій, достовірних підтверджень заздалегідь сформульованих наукових

гіпотез практично не було, а відсутність теоретичного обґрунтування призвела, з одного боку, до надмірного, хаотичного розширення поняття професійного вигорання, яке стало підстави для його критики (аж до повного заперечення його існування), з іншого, відображали новизну явища, його відкритість для досліджень і потребу в них.

Емпірична фаза. На початку 1980-х методологія дослідження вигорання почала вдосконалюватися. Було написано багато книг і статей, в яких на основі емпіричних даних висувалися різні моделі вигорання та пропонувалися різні втручання.

Наприкінці 1980-х років було проведено кілька *лонгітюдних досліджень* (Firth & Britton, 1989; Jackson et al., 1986; Wade et al., 1986), які привели до трьох *основних висновків*:

1. Вигорання є відносно стабільним процесом, тобто це хронічний, а не гострий стан.
2. Емоційне вигорання призводить до розвитку соматичних розладів, прогулів і звільнень.
3. Нечіткість робочої ролі та відсутність соціальної підтримки з боку колег і начальства сприяють розвитку вигорання.

Десятиліттями професійне вигорання розглядалося насамперед як специфічна професійна небезпека, яка вражає молодих, ідеалістичних і малообізнаних професіоналів, які працюють у сфері допоміжних професій. Вивчення нових популяцій, які можуть бути схильні до вигорання, триває. Розроблено концепцію так званого «батьківського вигорання» (Roskam et al., 2017). Між «професійним» і «батьківським» вигоранням більше подібностей, ніж відмінностей, і, звичайно, обидва явища можуть існувати разом, взаємно посилюючи негативний вплив на життя постраждалої людини.

1.2. Психосоціальні аспекти батьківського емоційного вигорання.

Бути матір'ю може бути винагородою, але також може бути і стресом (Nomaguchi & Milkie, 2003). Тиск на батьків посилюється з 1980-х років, аж до того, що батьківський стрес став правилом, а не винятком (Faircloth, 2014). Коли батькам не вистачає ресурсів, необхідних для подолання батьківського стресу, у них може розвинутися батьківське вигорання (Mikolajczak & Roskam, 2018), стан інтенсивного виснаження, пов'язаного з батьківською роллю, при якому опікун стає емоційно відстороненим від своїх дітей і сумнівний у здатності бути хорошою матір'ю чи батьком (Mikolajczak et al., 2019). Батьківське вигорання є поширеним станом (у західних країнах хворіють 5–6% батьків) із серйозними наслідками для батьків (наприклад, погане здоров'я та суїцидальні думки (Mikolajczak & Roskam, 2018) і дітей (наприклад, нехтування батьками та насильство (Mikolajczak & Roskam, 2018)).

До недавнього часу дослідження вигорання у батьків обмежувалися батьками важкохворих дітей (Hubert & Aujoulat, 2018; Roskam et al., 2018). Однак зараз зростаюча сфера батьківського вигорання почала розглядати набагато ширше коло батьків. Окрім психометричних досліджень, більшість зусиль було спрямовано на краще розуміння факторів ризику вигорання батьків.

Висновки показали що батьки піддаються найбільшому ризику, коли прагнуть бути ідеальними батьками (Kawamoto et al., 2018), є невротиками або не мають здібностей до управління емоціями та стресом (Lebert-Charron et al., 2018; Dorard et al., 2018; Le Vigouroux et al., 2017; Mikolajczak et al., 2018), не мають емоційної чи практичної підтримки з боку одного з батьків або соціальної мережі загалом (Lindström et al., 2011; Mikolajczak et al., 2018; Séjourné, et al., 2018), мають погані практики виховного процесу дітей (Mikolajczak et al., 2018), мають дітей з особливими потребами, які ускладнюють сімейне життя (Gérain & Zech, 2018; Lindahl, 2007; Lindström et al., 2010), або частково працюють, або є батьками, які залишаються вдома

(Lebert-Charron et al., 2018; Mehauden & Piraux, 2018; Mikolajczak & Roskam, 2018).

Дослідники знають набагато менше про наслідки батьківського вигорання, але те, що відомо, свідчить про те, що батьківське вигорання є серйозним станом із всеосяжним впливом на батьків (посилення адиктивної поведінки, розладів сну, втечі з сім'ї та суїцидальних думок), на подружжя (наприклад, конфлікти, подружня зрада), а також на дітей (нехтування дітьми та насильство; Mikolajczak et al., 2018; Mikolajczak et al., 2019).

Незважаючи на те, що інтерес до батьківського вигорання стрімко зростає (сто дослідників із 40 країн нещодавно сформували консорціум для вивчення батьківського вигорання), досі невідомо, чи батьківське вигорання відрізняється від пов'язаних конструктів. Зокрема, незрозуміло, чи можна відрізнити батьківське вигорання від професійного вигорання (яке має спільні основні ознаки визначення) або депресивних симптомів (які часто виникають разом із батьківським вигоранням; Kawamoto et al., 2018; Lebert-Charron et al., 2018; Van Bakel et al., 2018). У час безпрецедентного інтересу до вигорання батьків надзвичайно важливо оцінити відмінність і додаткову цінність вигорання батьків по відношенню як до вигорання на роботі, так і до симптомів депресії (Bianchi et al., 2015a, 2015b, 2019; Schonfeld & Bianchi, 2016).

Ці наслідки підкреслюють нагальну потребу в ефективних методах лікування батьківського вигорання. На жаль, наразі немає таких методів лікування. Один із можливих підходів може полягати в тому, щоб скеровувати батьків у зменшенні їхніх батьківських стресів та/або збільшенні їхніх батьківських ресурсів. Цей підхід безпосередньо стосується визначальних особливостей батьківського вигорання (Mikolajczak et al., 2018). Другий підхід може полягати в тому, щоб запропонувати обстановку, в якій людей можна почути та зрозуміти без засудження. Це підхід, який показав величезну терапевтичну силу в інших контекстах (Lambert & Barley, 2001) і він може бути особливо корисним у контексті батьківського вигорання, де провина та сором

часто заважають батькам ділитися своїми труднощами з друзями та членами родини (Hubert & Aujoulat, 2018). Відповідно, вони більше не відчують себе хорошими батьками і втрачають задоволення від спілкування зі своїми дітьми (Hubert & Aujoulat, 2018; Roskam et al., 2018).

У недавньому дослідженні було виявлено, що стрес матерів у зв'язку з інвалідністю дитини позитивно корелює з емоційно-орієнтованим копінгом і негативно корелює з орієнтованим на виконання завдань копінгом (Najmi et al., 2017). Крім того, використання стратегій соціальної підтримки сприяє зменшенню батьківського стресу у батьків дітей з обмеженими можливостями, тоді як невикористання стратегій соціальної підтримки може призвести до негативної поведінки батьків (Jones & Passey, 2005). Однак батьки дітей з аутизмом або синдромом Дауна частіше використовують емоційно-орієнтоване подолання, тоді як батьки типових дітей переважно використовують завдання-орієнтоване подолання (Dabrowska & Pisula, 2010).

Першородючі матері піддаються більшому ризику сприйняття високого рівня стресу під час переходу до батьківства (Campbell-Grossman et al., 2009). Було виявлено, що високий рівень сприйманого стресу у матерів часто пов'язаний із симптомами депресії (Mora et al., 2009; Manuel et al., 2012; Campbell-Grossman et al., 2016).

Також дослідники виявили, що отримання емоційної підтримки (що визначається як прояв прихильності, вислуховування, симпатії та любові; Hause, 1981) сприяє зменшенню відчуття стресу у матерів маленьких дітей. Дійсно, у сімейному контексті сприйняття належної соціальної підтримки призводить до зниження стресу та має тенденцію до покращення позитивних почуттів, пов'язаних із батьківством (Lyons et al., 2005). Наприклад, благополуччя матерів, які доглядають за дитиною з аутизмом, визначається якістю сприйнятої нею соціальної підтримки (Smith et al., 2012). Крім того, підтримка з боку школи, персоналу дитячого закладу та друзів може допомогти матерям хронічно хворих дітей почуватися краще, розвіяти стрес і відмовитися

від контролю (Lindström et al., 2017). Хоча самотні матері, як правило, доводиться стикатися з більш стресовими умовами життя, вони не обов'язково відчують вищий рівень стресу, ніж саодинакі матері, оскільки вони можуть відчувати, що вони здатні керувати своїми дітьми та виховувати їх самотійно (Son & Bauer). , 2010).

Незважаючи на те, що зростає кількість досліджень, присвячених материнському вигоранню серед матерів дітей із захворюваннями, лише кілька досліджень досліджують материнське вигорання серед населення в цілому. Крім того, трансакийна модель (Lazarus & Folkman, 1984) продемонструвала актуальність сприйманого стресу та подолання для прогнозування професійного вигорання, ці поняття ніколи не вивчалися в контексті материнського вигорання. Крім того, зв'язки між депресією та виснаженням ще не були чітко вивчені в контексті виховання, а зв'язки між тривогою та вигоранням батьків ніколи не вивчалися. Проте взаємозв'язок між тривогою, депресією та виснаженням добре встановлений у професійному контексті. Крім того, контекстуальні аспекти, такі як «зайнятість», «робочий час» і «батьківський статус», є актуальними в дослідженнях професійного вигорання та батьківства, але ще не досліджувалися в контексті материнського вигорання.

1.3. Емоційне вигорання матерів як чинник агресивного ставлення до дитини.

Було доведено, що виховання дітей є одночасно складною та стресовою роботою (огляди див. у Abidin & Abidin, 1990; Crnic & Low, 2002; Deater-Deckard, 2008), аж до того, що батьки іноді відчують, що їм бракує енергії для виховання. Як і професійне вигорання, *батьківське вигорання охоплює три виміри. По-перше*, це повне виснаження, пов'язане з батьківською роллю: батьки відчують, що бути батьками вимагає занадто багато участі; вони відчують втому, коли встають вранці та змушені зустріти ще один день зі своїми дітьми; вони почуваються емоційно виснаженими батьківською роллю

до такої міри, що думки про їх роль як батьків змушують їх відчувати, що вони досягли кінця своїх сил. *Другий вимір* — це емоційне дистанціювання від своїх дітей: виснажені батьки все менше й менше беруть участь у вихованні та стосунках зі своїми дітьми; вони роблять мінімум для дітей, але не більше; взаємодії обмежуються функціональними/інструментальними аспектами за рахунок емоційних аспектів. *Третій вимір* — відчуття неефективності батьківської ролі: батьки відчують, що не можуть спокійно та/або ефективно вирішувати проблеми.

Батьківське вигорання — це унікальний синдром, що залежить від контексту, але емпірично відрізняється від депресії, професійного вигорання та батьківського стресу (Roskam et al., 2017). Нещодавно було показано, що те ж саме стосується сфери виховання: батьківське вигорання виникає, коли ризики (вимоги) не компенсуються достатньою кількістю ресурсів (Mikolajczak & Roskam, 2018). Концептуальна різниця між батьківським стресом і батьківським вигоранням очевидна. Де із інструментів, що використовуються для вимірювання батьківського стресу, не включає основні аспекти батьківського вигорання, а саме виснаження та емоційне дистанціювання від дітей. Зауважте, що різниця між стресом і професійним вигоранням не лише концептуальна: дослідження в організаційній сфері показали, що вони перетворюються на різні фізіологічні кореляти (Pruessner et al., 1999) і що професійне вигорання має більш шкідливі наслідки для людини та організації, які викликають стрес на роботі (Pines & Keinan, 2005).

Наслідки вигорання батьків досі не досліджувалися, і специфіка його наслідків щодо професійного вигорання невідома. Переважна більшість батьків, які вигоріли, з якими були проведені якісні дослідження або консультації, повідомили, що ідеї втечі приймали форму або суїцидальних думок, або бажання піти, не залишаючи жодної адреси. Це не так дивно, оскільки література про професійне вигорання також показує помірний зв'язок між вигоранням і суїцидальними думками (Olkinuora et al, 1990; Heijden et al., 2008).

Однак у дослідженні також був взятий до уваги сильніший зв'язок із вигоранням батьків, оскільки існує суттєва різниця між професійною та батьківською ролями: працівник, який переживає або збирається вигоріти, може звільнитися, і, насправді, багато працівників, які вигоряють, думають залишити свою компанію (Schaufeli & Bakker, 2004) або навіть своєї професії (Jourdain & Chênevert, 2010). Якщо звільнення неможливе і якщо робота стає джерелом виснаження до ступеня шкоди організму, працівника можуть відправити на лікарняний. Нічого з цього неможливо для батьків: не можна відмовитися від батьківської ролі і не можна залишити лікарняний разом із дітьми. Можливо, це спонукає батьків, які перебувають у стані батьківського вигорання, розглядати екстремальні способи втекти від батьківства, наприклад, самогубство або втечу.

Самогубство і втеча є формами фізичної втечі. Але існують і психологічні способи вирватися з ситуації, яка сприймається як нестерпна. У дослідженні спільноти (Deleuze et al., 2015) показали, що куріння, вживання алкоголю, шопінг, фізичні вправи, переїдання, телефонування, робота, проведення часу в соціальних мережах та Інтернеті – все це часті засоби, які звичайні люди використовують для того, щоб відволіктися від неприємного настрою та регулювати його. Приблизно третина їхньої вибірки була схильна регулювати свій настрій шляхом надмірної участі в одному або кількох із цих видів поведінки. Незважаючи на те, що для цих суб'єктів не характерна модель поведінки, що викликає залежність, автори зазначають, що люди, які вживають ці речовини або займаються такою відволікаючою поведінкою, щоб уникнути дискомфорту відчуттів або досвіду, вразливі до розвитку залежності від цих речовин/поведінки, якщо стрес/негативні емоції посилюються або зберігаються. (Ahola et al., 2006).

Останні дослідження емоційного вигорання батьків стосується сну. Майже всі вони повідомили про порушення сну. Це не дивно: численні дослідження продемонстрували двосторонній циркулярний зв'язок між розладами спектру стресу (включно з вигоранням) і сном: з одного боку, брак

сну зменшує ресурси, необхідні для управління стресом (Palmer & Alfano, 2017 для огляд), а з іншого боку, стрес знижує кількість і якість сну (Åkerstedt, 2006). Свідчення батьків, які страждають на професійне вигорання, про погану якість сну повністю збігаються з дослідженнями, проведеними в області професійного вигорання. Ці дослідження показують, що у людей, які перебувають у стані вигорання, спостерігаються значні порушення якості та характеру сну: вони довше засинають, більше часу проводять у стадіях легкого сну та менше часу у повільному та швидкому сні; вони також мають більш фрагментований сон із більшою кількістю мікробуджень і нічних пробуджень (Ekstedt et al., 2009). Ці об'єктивні порушення, ймовірно, пояснюють, чому люди, які перебувають у стані вигорання, відчувають таку ж втому після пробудження, як і люди контрольної групи перед сном (Ekstedt et al., 2009). Проспективні дослідження підтверджують ідею порочного кола: депривація сну є фактором ризику вигорання, а вигорання є фактором ризику розладів сну (Ekstedt et al., 2009) Згадані вище збурення нормалізуються з відновленням вигорання. Через важливість, яку люди надають своїй батьківській ролі, ми очікували, що зв'язок між «вигоранням батьків» і сном буде в середньому таким же, як і між «вигоранням» на роботі та сном.

Батьківське вигорання впливає не лише на самих батьків, а й на близьких їм людей. Батьківський партнер може постраждати особливо, якщо батьки вважають його/її відповідальним за свою ситуацію (наприклад, через недостатню підтримку). Деякі з батьків, з якими ми зустрічалися, зізналися, що переклали на своїх подружжя частину дратівливості, яку вони відчували до своїх дітей. Інші казали, що виснаження настільки виснажило їхні ресурси, що найменша дрібниця викликала у них злість. Ці свідчення добре узгоджуються з дослідженнями професійного вигорання, яке показує, що воно посилює дратівливість і пов'язані з гнівом емоції (Ersoy-Kart, 2009). З цих причин ми очікували знайти зв'язок між батьківським виснаженням і конфліктами з одним із батьків. Якщо такі конфлікти присутні, у поєднанні з бажанням уникнути

сімейної ситуації в цілому, вони можуть спровокувати мислення відчуженості партнера (ідеї чи дії).

Опубліковані свідчення батьків, які вигорали (Allenou, 2011), а також ті, що були зібрані в рамках нашого якісного дослідження, свідчать про те, що батьківське вигорання підвищує ризик недбалої та насильницької поведінки по відношенню до дитини (дітей). Переважна більшість опитаних нами матерів із сильним вигоранням повідомили або про недбалу поведінку (наприклад, сон на дивані, залишаючи трирічну дитину без нагляду), або про акти словесного насильства (образи, істеричний крик), а іноді навіть про фізичне насильство (удари, ляпаси), які змушують їх боятися за безпеку своїх дітей, коли вони з ними наодинці. Цікаво, що жодна з цих матерів не схвалювала недобросовісне виховання чи суворе покарання, і всі вони повідомили, що почуваються надзвичайно винними після цих епізодів. Гіпотеза про те, що батьківське вигорання призведе до збільшення недбалої та жорстокої поведінки, узгоджується з літературою про батьківський стрес, професійне вигорання та неформальних опікунів. Існують докази того, що батьки, які жорстоко поведуться, повідомляють про більший стрес у вихованні, ніж батьки, які не жорстоко поведуться (Holden & Vanez, 1996), і що батьківський стрес збільшує потенціал жорстокого поводження з дітьми (Crouch & Behl, 2001). Дослідження неофіційних опікунів свідчать про те, що стрес не тільки збільшує потенціал насильства: існує суттєва кореляція між показником вигорання опікуна та частотою актів фізичного чи словесного насильства щодо хворого родича (Lui et al., 1999). Два дослідження медсестер, які працюють у будинках престарілих, також показують сильний зв'язок між професійним вигоранням і частотою нехтування та жорстокого поводження з людьми похилого віку (Borteyrou & Paillard, 2014). Отже, припустимо, що батьківське вигорання призведе до збільшення актів нехтування та актів словесного чи фізичного насильства щодо дитини (дітей).

Дослідження, проведені в сучасних китайських суспільствах, таких як Гонконг (Lau, et al., 1999), виявили, що китайські батьки також застосовують фізичну агресію до дітей і вважають, що спричинення фізичний біль необхідний для тренування сил дітей у перенесенні фізичних труднощів у майбутньому. У телефонному опитуванні китайських батьків у Гонконзі рівень поширеності фізичної агресії неповнолітніх дітей становив 46–52,6% (Tang, 1996, 1998b). Батьківська фізична агресія демонструвала криволінійний характер у віковому діапазоні дітей і тенденцію до зниження зі збільшенням віку батьків, причому хлопчики були більш імовірними жертвами, а матері – більш ймовірними злочинцями (Tang, 1996, 1998b). Порівняно з тими, хто не чинив фізичної агресії на своїх дітей, жорстокі матері, як правило, повідомляли про більший стрес у батьківстві, більше невдоволення своїм чоловіком і меншу соціальну підтримку. Причини застосування фізичної агресії батьків до дітей включали непослух останніх, погану успішність у школі, постійний плач і проблеми з поведінкою (Tang & Davis, 1996). Інші дослідники (Lau et al., 2003) також задокументували, що старшокласники, які зазнали фізичної агресії з боку батьків, частіше проявляли різну поведінку, здоров'я, а також проблеми з психічним здоров'ям, такі як зловживання наркотиками, самоушкодження та психічні захворювання.

На завершення, майже всі батьки в різних країнах використовують покарання та інші форми тілесного покарання своїх дітей (Straus, 1994). Батьківські тілесні покарання рідко відбуваються ізольовано й часто поєднуються з іншими методами дисципліни, такими як тайм-аут, позбавлення привілеїв, а також словесна та фізична насильницька поведінка. Лонгітудне дослідження (Golding & The ALSPAC Study Team, 2001), як правило, підтримують екологічні моделі, які припускають, що агресію батьків до дитини найкраще розуміти як динамічний процес, що включає взаємодію характеристик діади батьки-дитина, сім'ї та ширшого соціального контексту. Хлопчики, маленькі діти та діти з неприємною статтю, фізичними

характеристиками чи поведінкою часто ризикують піддатися агресії батьків. Різноманітні характеристики батьків, такі як матері, молоді батьки та батьки з недостатнім розумінням розвитку дитини, поганими навичками справлятися з щоденними негараздами або розладами особистості/психіатричними розладами також пов'язані із застосуванням насильства щодо дітей. Інші важливі супутні фактори включають сімейні фактори подружніх конфліктів, відсутність соціальної підтримки, соціальну ізоляцію та економічну депривацію.

1.4. Батьківське емоційне вигорання в контексті кризових ситуацій.

Оскільки фактори ризику, пов'язані з вигоранням батьків, зросли під час пандемії COVID-19, важливо розуміти, якими можуть бути наслідки вигорання батьків для батьків і сім'ї. Хоча існує мало досліджень, які б вивчали наслідки вигорання батьків, початкові дослідження показали, що воно може мати значний вплив на батьків, які переживають вигорання, на їхні стосунки з партнером, а також на здоров'я та благополуччя їхніх дітей (Mikolajczak et al. 2018a, b., 2018). Зокрема, дослідники виявили, що батьки, які отримали вищі бали за показниками батьківського вигорання, також отримали вищі бали за показниками втечі та суїцидальних думок, повідомили про більший рівень конфліктів зі своїми партнерами та вищий рівень ідей щодо відчуження партнера, і вказали, що це вони брали участь у вищих рівнях жорстокого поводження з дітьми та зневаги. Дослідники також повідомили, що зв'язок між вигоранням батьків і жорстоким поводженням з дитиною та нехтуванням ними зберігався, навіть коли враховувалися такі демографічні змінні, як освіта, рівень доходу та наявність залежності, що вказує на те, що вигорання батьків може мати негативний вплив на дітей і взаємодію між батьками та дітьми у будь-якому типі сім'ї (Mikolajczak et al. 2019). Ці асоціації також були підтримані в інтервенційних дослідженнях, які виявили, що батьки з вищим рівнем батьківського вигорання залучені до вищих рівнів жорстокого поводження з дітьми та нехтування ними, і що жорстоке поводження з дітьми та нехтування

ними можна зменшити за допомогою втручань, спрямованих на зниження рівня батьківського вигоряння. Той факт, що батьківське виснаження може збільшити ризик жорстокого поводження з дитиною та нехтування нею, не є дивним, оскільки попередні дослідження показали, що батьківський стрес є фактором ризику як домашнього насильства загалом, так і жорстокого поводження з дітьми, зокрема, і що ризик жорстокого поводження з дітьми поведінка зростає, оскільки рівень стресу батьків також зростає (Abidin 1997).

Попередні дослідження виявили зв'язок між жорстоким поводженням з дитиною, нехтуванням та стилем виховання, виявивши, зокрема, що батьки, які вчиняють образливу поведінку, з більшою ймовірністю підпишуться на надмірну реакцію, жорстокість і авторитарний стиль виховання. Цей зв'язок не обов'язково існує для батьків, які відчують батьківське виснаження. Як згадувалося вище, дослідження наслідків вигорання батьків обмежені, тому необхідні додаткові дослідження, перш ніж можна буде зробити остаточні висновки, проте проведене попереднє дослідження свідчить про те, що батьки, які зазнають вигорання батьків, не схвалюють суворого покарання. стилі і часто відчують провину, коли вони вчиняють образливу поведінку, відчуючи страх за безпеку своїх дітей, коли вони одні під їхньою опікою (Mikolajczak et al. 2018a, b). Подібні звіти були зроблені щодо недбалого виховання та недбалої поведінки батьків. Ці результати свідчать про те, що характеристики батьківського вигорання, а саме фізичне та психічне виснаження та емоційне дистанціювання, можуть відігравати важливу роль у наявності жорстокого поводження та зневаги для цієї групи населення, незалежно від стилю виховання, якого батьки можуть прийняти. Це узгоджується з ідеєю, що за певних обставин усі батьки можуть стати жорстокими, і може надати певне пояснення почуттю некомпетентності, про яке повідомлялося у батьків, які зазнають батьківського виснаження.

Наслідки жорстокого поводження з дітьми під час пандемії. Оскільки ми знаємо, що нинішня пандемія може призвести до збільшення факторів

ризик, пов'язаних з вигоранням батьків, і що батьки, які зазнали вигорання, більш схильні до жорстокого поводження з дітьми та нехтування ними, важливо, щоб ми розуміли наслідки жорстокого поводження з дітьми. У короткостроковій перспективі жорстоке поводження з дитиною та нехтування нею можуть призвести до фізичних захворювань і травм (наприклад, синців, переломів кісток), а також до психологічних проблем (наприклад, посттравматичного стресового розладу, тривоги) (Fortson et al., 2016). У довгостроковій перспективі дослідження показали, що ці фізичні та психологічні наслідки часто переходять у доросле життя та впливають на різноманітні сфери життя (Haj-Yahia et al., 2019). Зокрема, дорослі, які зазнали жорстокого поводження та зневаги в дитинстві, частіше відчувають проблеми з психічним здоров'ям, вживають наркотики, і вони піддаються більшому ризику самогубства, ризикованої сексуальної поведінки та захворювань, що передаються статевим шляхом (Norman et al., 2012). Ймовірно, вони мають нижчий рівень освіти, ніж їхні однолітки, які не зазнавали жорстокого поводження, і вони піддаються більшому ризику економічних труднощів, з вищим рівнем безробіття, нижчим рівнем доходу та меншими активами (Currie & Spatz Widom, 2010). Дорослі, які зазнали жорстокого поводження в дитинстві, також піддаються більшому ризику бути як кривдниками, так і жертвами домашнього насильства (Haj-Yahia et al., 2019) і мають підвищений потенціал для того, щоб самі залучитися до жорстокого поводження з дітьми (Currie & Spatz Widom, 2010).

Хоча наслідки жорстокого поводження та зневаги можуть призвести до підвищення рівня ризику як у короткостроковій, так і в довгостроковій перспективі, ці ризики можуть посилюватися для дітей, які також відчувають наслідки пандемії COVID-19. Дослідники, які вивчають наслідки катастроф, визначають катастрофи як одноразові або триваючі події людського чи природного характеру, які призводять до того, що групи людей відчувають стресові фактори, включаючи загрозу смерті, втрату, порушення систем

соціальної підтримки та незахищеність основних людських потреб, таких як їжа, вода, житло та доступ близьким членам родини.

Це визначення добре узгоджується з тим, з чим зараз стикаються багато сімей. Огляд літератури, що вивчає наслідки катастрофи, показав, що діти часто страждають більшою мірою, ніж дорослі, оскільки вони більш схильні відчувати фізичні та психологічні наслідки як під час, так і після катастроф. Хоча діти, здається, мають менший ризик фізичних симптомів COVID-19 (Sinha et al., 2020), це може мати значний вплив на їх психологічний стан через невизначеність того, як вірус може вплинути на них та їхніх близьких та зміни в повсякденному житті, які виникли через притулок на місці. Зокрема, діти можуть відчувати низку симптомів психічного здоров'я, пов'язаних із втратою сім'ї чи друзів, закриттям шкіл, скасуванням позакласних заходів і важливих подій, а також соціальним дистанціюванням.

Хоча дослідження необхідні для розуміння конкретних наслідків, які можуть виникнути, якщо діти зазнають жорстокого поводження та зневаги під час лиха, а також того, якими можуть бути сукупні наслідки цих двох негативних переживань, очевидно, що обидва вони можуть впливати на фізичні та психологічне здоров'я як у короткостроковій, так і в довгостроковій перспективі. Дані свідчать про те, що наслідки катастрофи можна пом'якшити позитивним вихованням і високим рівнем батьківської підтримки (Sprague et al., 2015); однак дослідження також показали, що рівень жорстокого поводження з дітьми та зневаги дітей, як правило, зростає під час та відразу після катастроф, зменшуючи ймовірність того, що діти можуть відчувати ці позитивні, буферні ефекти (Becker-Blease et al., 2010).

Незважаючи на те, що було проведено багато досліджень і клінічних досліджень у сфері батьківського стресу в цілому (Abidin 1997), батьківське вигорання лише нещодавно привернуло увагу (Mikolajczak et al. 2019). Незважаючи на те, що дослідження, пов'язані з вигоранням батьків, значно зросли за останні два роки та проводилися в кількох країнах, воно все ще

маловідоме чи зрозуміле. Батьки навряд чи знають, що таке «вигорання» батьків або який рівень ризику для них, а практики також можуть не знати.

Таким чином, є два основні наслідки для практикуючих лікарів, які можуть допомогти в лікуванні та підтримці батьків, оскільки ми продовжуємо боротися з наслідками COVID-19. По-перше, спеціалісти-практики повинні ознайомитись із структурою батьківського вигорання, доступними заходами для оцінки та варіантами лікування. По-друге, під час роботи з батьками, дітьми та родинами їм слід враховувати можливість вигорання батьків, розуміючи, що наслідки поточної пандемії можуть поширюватися за межі безпосереднього періоду поточного притулку на місці (Curtis et al., 2000).

Батьківський стрес в Україні. Те, що стрес батьків викликає дедалі більше занепокоєння в Україні, не дивно: з початку 21 століття українці пережили дві революції (2004, 2013-2014), фінансову кризу (2007), анексію Кримського півострова (2014) а нещодавно війна. Триваючий військовий конфлікт на південному сході України, який розпочався у 2014 році та переріс у повномасштабну російську агресію проти України, починаючи з лютого 2022 року. Українці живуть в умовах політичної, економічної та соціальної нестабільності, яка приносить багато страждань, емоційної напруги, тривога, розчарування, емоційна та фізична втома.

Українські батьки стикаються зі стресом на макро-, мезо- та мікрорівнях. Найсильніші фактори стресу для батьків на макрорівні чотири: (1) війна на сході України з 2014 року та триваюча напруженість протягом багатьох років; (2) політична нестабільність (зовнішньо- та внутрішньополітична ситуація); (3) зростання страху та невпевненості щодо майбутнього країни; (4) економічна нестабільність (зростання цін на основні комунальні послуги, продукти харчування та предмети першої необхідності), що призводить до підвищення вартості життя. Усі ці фактори ускладнюють виховання дітей, оскільки вони постійно піклуються про безпеку своїх дітей та задоволення їхніх потреб. Забезпечити гідне майбутнє для дитини також стає складніше. На

мезорівні відсутність соціальної підтримки, спричинена переїздами, пов'язаними з війною, або навіть еміграцією, також є значним фактором стресу для батьків. На додаток до вищезазначених факторів, які є більш специфічними для українського контексту, українські батьки мають спільні з іншими батьками у світі багато факторів ризику мікрорівня, таких як перфекціонізм у вихованні, низька самооцінка та відчуття некомпетентності у вихованні дітей або дітей. напружений графік.

За останні два роки нові фактори стресу ще більше посилили стрес у батьківстві. Спочатку була пандемія COVID-19, це і локдаун батьків з дітьми, і нові умови функціонування сім'ї, і страх, що дитина чи партнер захворіє, і недовіра до системи медицини. Останній потужний стрес для українських батьків стався 24 лютого з повномасштабним вторгненням Росії, яке принесло абсолютно новий рівень стресу та невизначеності в життя українського суспільства, і батьків зокрема. З початком війни наявні стресори посилюються та з'явилися нові, такі як розлука з подружжям або частиною сім'ї, що призвело до зміни сімейних обов'язків та прийняття нових ролей, відсутність елементарної безпеки, постійне відчуття загрози через хвилювання; невпевненість і невпевненість у майбутньому; невміння планувати та загальна відсутність стабільності; і занепокоєння щодо психологічного та загального благополуччя дитини в майбутньому. Війна – це криза на соціальному та внутрішньосімейному рівні, яка забирає величезну частину енергії батьків, вносячи додаткові фактори ризику в розвиток дітей. Захист своїх дітей і вибір найкращих варіантів їх безпеки, а також прагнення забезпечити їхнє майбутнє стали проблемою для багатьох батьків.

1.5. Теоретична модель агресивних чинників емоційного вигорання матерів дошкільного віку

У результаті теоретичного аналізу даної теми була сформована теоретична модель для того, щоб можна було краще прослідкувати зв'язки між поняттями та фактами з точки зору предмету дослідження (Рис.1.1).

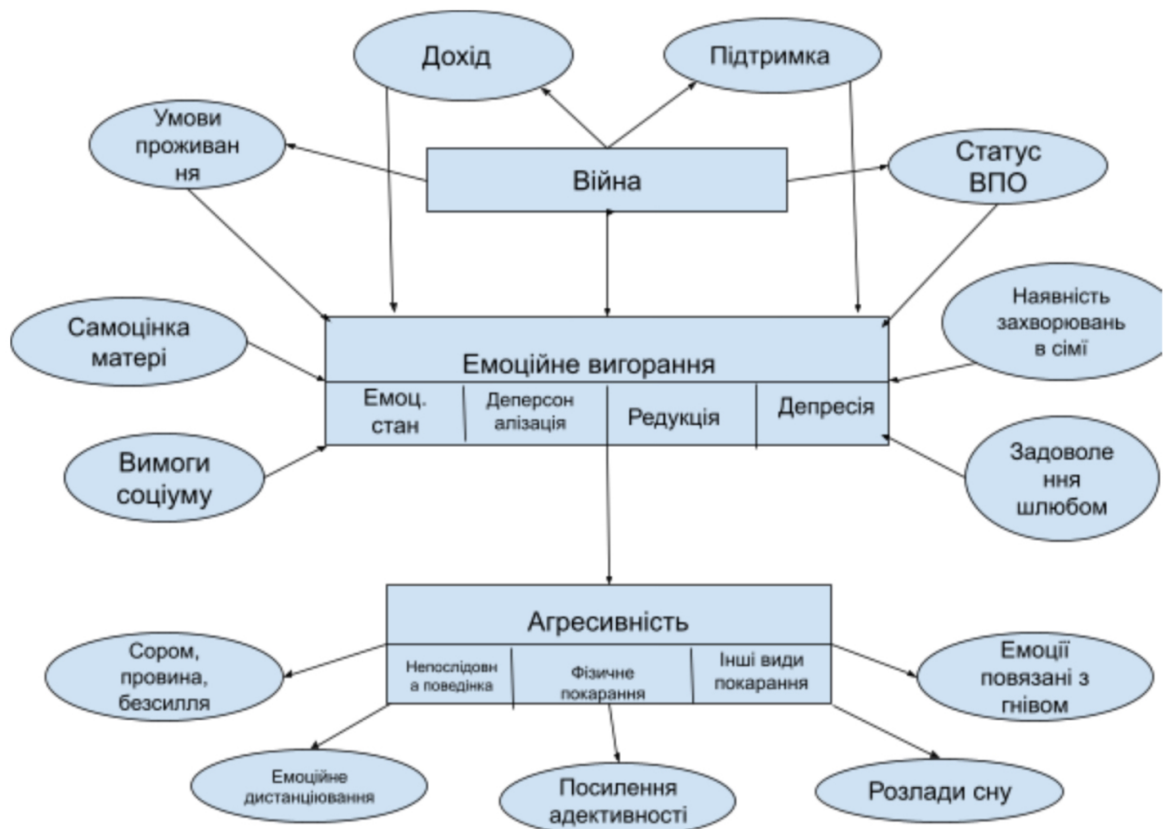

Рис.1.1. Теоретична модель агресивних чинників емоційного вигорання матерів дошкільного віку

Виконавши теоретичний аналіз, були сформовані наступні **чотири гіпотези дослідження**:

1. Існує прямий зв'язок емоційного вигорання та схильності матерів до непослідовної дисципліни, тілесних покарань та інших видів покарань.

2. Дітей у віці від 3-х до 5-ти років батьки частіше карають, ніж дітей від 1 до 3-х.

3. Існує зв'язок емоційного вигорання з різними соціо демографічними показниками матерів

4. Соціо демографічні показники матерів як предиктори їх емоційного вигорання.

Висновки до першого розділу

Щодня батьки стикаються з проблемами різної інтенсивності, починаючи від забезпечення базових потреб своїх дітей і закінчуючи більш глобальними проблемами, пов'язаними з турботою про фізичне та психічне здоров'я дітей та іншими турботами, що впливають на їх майбутнє. Ці вимоги лягають важким тягарем на плечі батьків і, за деяких обставин, викликають у їхнє життя високий рівень тривалого та надзвичайного стресу, який може виснажити ресурси батьків і призвести до емоційного вигорання.

Таким чином, феномен емоційного вигорання, його передумови, фактори ризику, симптоми та наслідки активно вивчаються у світі. Тим не менш, тема емоційного вигорання в Україні ще не є науково дослідженою. Проте в останні 10 років питання, пов'язані зі стресом, виснаженням, високими вимогами до батьківства, особливо материнства, все частіше обговорюються і на теренах України.

Проведений теоретичний аналіз емоційного вигорання та агресивності вказує на зв'язок. На прикладі кризових ситуацій ми бачимо, їх суттєвий вплив на емоційне вигорання матерів. Це викликає занепокоєння, враховуючи, що негативна батьківська поведінка, така як батьківська ворожість до дітей, може негативно вплинути на дітей як у короткостроковій, так і в довгостроковій перспективі та може бути пов'язана з дитячою агресією та проблемами поведінки дитини.

РОЗДІЛ II МАТЕРІАЛИ ТА ПРОЦЕДУРИ ДОСЛІДЖЕННЯ

2.1. Етапи дослідження

На первинному етапі дослідження метою було визначити чи події після повномасштабного вторгнення в Україну вплинули на емоційне вигорання матерів дошкільного віку та як наслідок на зростання агресивності у їхньому стосунку. Дане дослідження має кореляційний дизайн.

Опитування проводилось у інтернет просторі. Перед початком опитування було сформовано інформаційну згоду, авторську анкету, а також 4 відповідні методики. Три з них вже адаптовані та перекладені на українську мову, лише один опитувальник потребував перекладу, адже не мав адаптації на українській вибірці. Також у анкеті ретроспективного погляду на батьківство відбулась адаптація, для того, щоб виміряти вплив війни на емоційне вигорання матерів дошкільного віку. Завершувалось опитування подякою та запрошенням на інтерв'ю. З вище перерахованих даних була створена Google-форма (Додаток А). Збір даних тривав один місяць, а саме лютий. Були залучені соціальні мережі, наприклад: Facebook, Instagram, Viber та Telegram, а також були залучені блогери для розповсюдження інформації про дослідження. Для обробки результатів були взяті дані тих матерів, котрі виховували дітей віком до 7-ми років та повністю пройшли опитувальник.

2.2. Методи дослідження

Аналізуючи світові дослідження на тему, як соціальні катастрофи впливають на емоційне вигорання, найчастіше використовувались наступні опитувальники: the Parental Burnout Inventory (PBI; Roskam et al. 2017) та the Parental Burnout Assessment (PBA; Roskam et al. 2018). Батьківська агресивність переважно вимірювалась 8-ма субшкалами Conflicts Tactics Scale (CTS: Straus, 1979).

Сім'я - це місце найбільшої інтимності людей і саме зв'язок мами та дитини є найінтимнішим. У даному дослідженні за мету було дослідити чи вплинули події останнього року на цей зв'язок. Для досягнення цієї мети були обрані опитувальники, які зазначені нижче.

Авторська анкета, що містила загальні питання про вік, стать, освіту, працевлаштування матерів, а також про вік та кількість дітей, тощо (Додаток А). Отримані відповіді дадуть нам змогу провести порівняння зі емоційним станом матерів та агресивності у ставленні до дітей.

Для дослідження рівня емоційного вигорання матерів використовувався **опитувальник емоційного вигорання К.Маслач та С. Джексон, адаптований для матерів**. (англ. Maslach Burnout Inventory, скор. МВІ). Основна ціль цієї методики - це виміряти ступінь професійного вигорання (Maslach et al. 2016). Цей опитувальник містить 22 запитання, що є значною перевагою. Водночас, опитувальник професійного вигорання В. Бойко налічує 84 питання (Додаток А).

Опитувальник містить три шкали, які дають оцінку по трьом параметрам: емоційний стан, деперсоналізація та редукція особистих досягнень. *Емоційне виснаження* викликане професійною діяльністю, у нашому випадку материнство розглядається, як основна складова. *Деперсоналізація* проявляється в деформації відносин з іншими людьми, залежність від оточуючих або посилення негативізму. *Редукція особистих досягнень* проявляється у тенденціях негативно себе, зниження своїх досягнень та успіхів.

У даному дослідженні використовувався адаптований варіант опитувальника вигорання Маслач для батьків, де всі професійні твердження були замінені на материнські. З таким варіантом опитувальника можна ознайомитись у дослідженні І. Роскам, М. Раес та М. Міколайчак (Roskam et al., 2017). Кількість балів вказують на рівень емоційного вигорання. Чим вищий бал по всім трьом шкалам, тим вищий рівень емоційного вигорання.

Анкета здоров'я пацієнта PHQ-9. Даний опитувальник був написаний британськими лікарями для визначення депресивних епізодів та налічує 9 запитань, з яких перше та друге приховані питання, оскільки описують саме депресивний епізод (Додаток А). Якщо після тестування в респондента присутньо 5 з 9-ти симптомів, це вказує на депресивний епізод. Загальний бал коливається від 0 до 27 балів, де 0-4 - відсутність депресії/мінімальна, 5-9 балів - депресія легкого ступеню, 10-14 балів - депресія помірного ступеню, 15-19 балів - депресія важкого ступеню, 20-27 - депресія важкого ступеню (Kroenke et al., 2001).

Alabama Parenting Questionnaire (APQ) (Алабамський опитувальник батьківства). Анкета оцінює батьківську практику, яку сприймають діти в сім'ї. Вона складається з 42-х пунктів та вимірює п'ять вимірів: участь батьків, позитивне виховання, непередбачувана дисципліна, поганий нагляд та тілесні покарання (Додаток А). Відповіді на питання даються за шкалою Лайкерта з п'ятьма категоріями відповідей, починаючи від 1 (ніколи) до 5 (завжди). При цьому високі бали вказують на менш прийнятну батьківську практику (APQ; Shelton et al., 1996).

Анкета ретроспективного погляду на батьківство. Для того, щоб дослідити війни на материнство було запропоновано 5 запитань про порівняння відносин до початку війни і зараз. Формувались питання з опитувальника емоційного вигорання К.Маслача та Алабамського опитувальника батьківства, з якої до уваги взялась шкала фізичних покарань (Додаток А).

2.3. Група досліджуваних та етичні засади

У дослідженні взяло участь 109 матерів у яких є діти віком від 0 до 7-ми років. До вибірки увійшли жінки чотирьох вікових категорій: 26-35 років, а саме 80 матерів (73,4%), 36-45 років 25 мам (22,9%), лише три матері віком 18-25 (2,8%) та найменша кількість, 1 (0,9%) це вік 46-55. Розподіл представлено на рисунку 2.1.

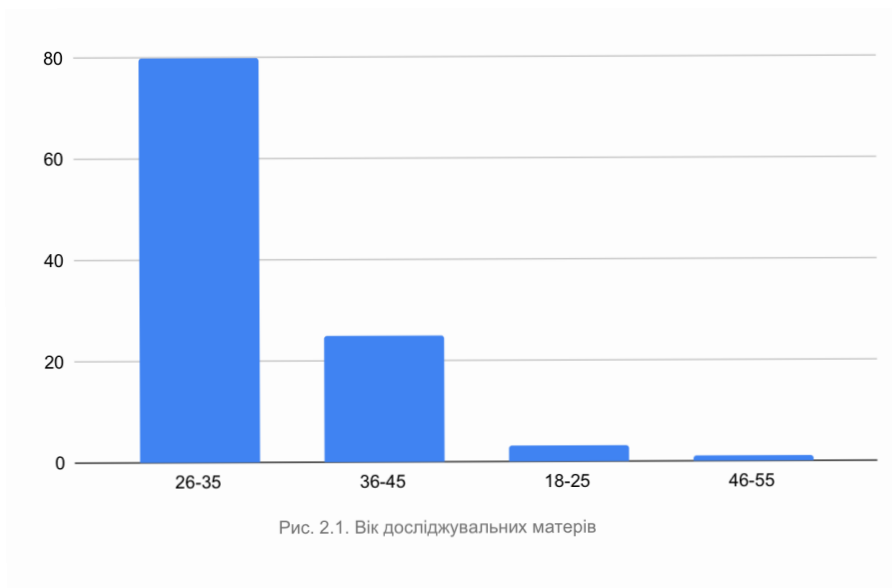

Рис. 2.1. Вік досліджуваних матерів

Рис.2.1.Вік досліджуваних матерів.

Деякі питання з опитувальників мали емоційний характер та могли викликати неприємні переживання, тому респондентам на початку та вкінці була надана інформація щодо безкоштовної психологічної підтримки у «Психологічній поради» Українського Католицького Університету.

Досліджуваним також було запропоновано кілька вікових категорій дітей, а саме: 0-1 (7,3%) 1-3 (29,4%), 3-5 (20,2%), 6-7 (43,1%). Якщо у сім'ї перебуває кілька дітей, то мати на свій розсуд обирала когось одного та описувала. У наступній наведеній діаграмі приведено відсоткове співвідношення віку дітей досліджуваних матерів.

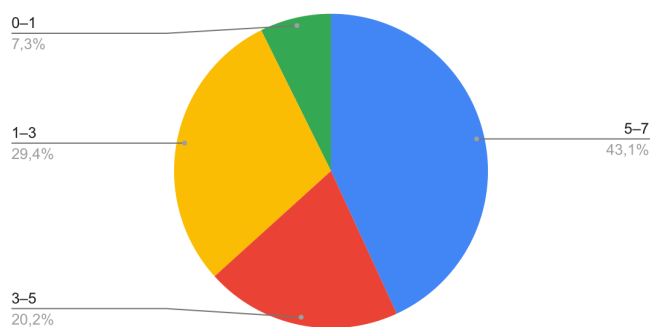

Рис. 2.2. Віковий розподіл дітей

Рис.2.2. відсоткове співвідношення віку дітей досліджуваних матерів.

Також була врахована інформація стосовно місця проживання на даний час. Чи це місце, де матері проживали і до війни, у більш безпечному місці в Україні або у більш безпечному місці закордоном. Результати наведені у наступній таблиці 2.1.:

Табл. 2.1.

Місце, де проживали і до війни	Більш безпечне місце в Україні	Більш безпечне місце закордоном
88 (79,8%)	6 (5,5%)	15 (14,7%)

Дана таблиця відображає, що до участі у дослідженні найбільше вдалось залучити людей (79,8%), котрі не змінювали свого місця проживання після повномасштабного вторгнення. Найменше (5,5%) - це матері, які змінили своє місце проживання більш безпечну частину території України. Загалом з них 8,3% матерів мають статус внутрішньо переміщених осіб.

У даному дослідженні також також був врахований рівень освіти, де 53,8% матерів здобули освітній ступінь магістра, 28,2% - ступінь бакалавра, 7,7% - жінок здобули середню освіту, з однаковим показником 5,1% були матері які закінчили професійне або мають ступінь кандидата наук.

До уваги брався дохід сім'ї. Результати зображені у діаграмі 2.3:

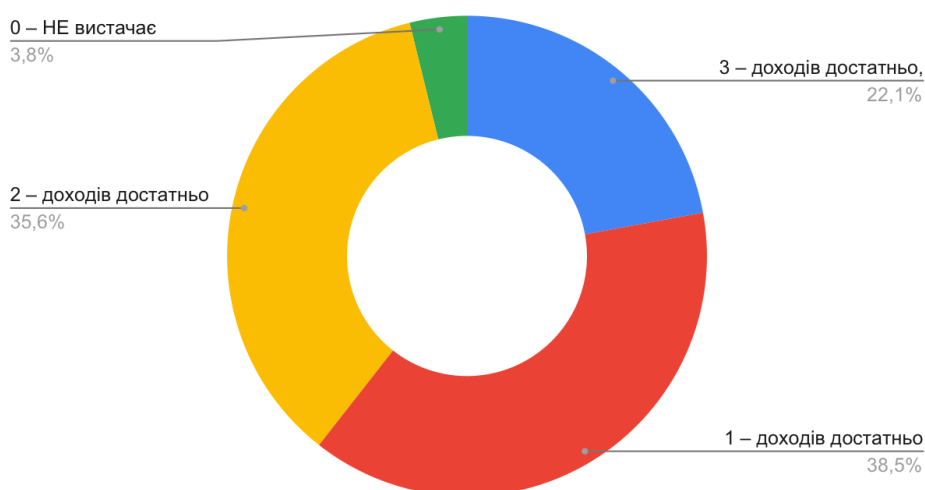

Рис 2.3. Дохід сім'ї

Результати збору даних зафіксували, що найвищий показник 41,3% матерів, які брали участь в дослідженні безробітні. Найнижчий 5,5% - це матері, які працюють кілька годин на місяць. До уваги також бралось чи допомагають матерям у процесі виховання. Дані зафіксували, що 1,8% - перебуває без жодної підтримки, а матері у яких допомога складається з 3-5 людей становить - 49,5%. Останнім питанням в анкетних даних було прохання оцінити вплив війни на стосунки.

2.3. Аналіз даних

У даному дослідженні для опрацювання даних використовувалась програма Statistica 8.0. Враховуючи цільову аудиторію дослідження, це матері дітей дошкільного віку, цільові запитання анкети враховували інформацію щодо: віку матері, кількості та віку дітей, місця проживання на даний момент, чи є статус внутрішньо переміщеної особи, дохід, умови проживання, зайнятість та наслідки воєнних дій. Використовувалися методи кореляційного, порівняльного та регресійного аналізів.

Дослідивши кореляційні зв'язки між емоційним вигоранням та схильністю матерів до непослідовної дисципліни, тілесного та інших видів покарань, ми бачимо хорошу внутрішню узгодженість шкал, Cronbach's alpha (Додаток Б): емоційного стану 0,88; деперсоналізація - 0,77; редукція особистих досягнень - 0,75; шкала депресії - 0,86; непослідовна дисципліна - 0,70, що є хорошими або прийнятними показниками. Лише Cronbach's alpha покарань 0,54 та 0,62 позитивного виховання є задовільними. Для дослідження використовували рангову кореляцію Спірмена.

Метод кореляційного аналізу був використаний, щоб встановити зв'язок емоційного стану матері та агресивності, а також зв'язок анкетних даних з емоційним вигоранням та депресією матерів.

Порівняльний аналіз мав на меті з'ясувати чи дітей віком 3-5 частіше карають, ніж 1-3 роки. У цьому нам допоміг статистичний критерій Стьюдента.

Вибірка даного дослідження достатньо велика, тому для того, щоб поррахувати чи розподіл є нормальним ми використали критерій Шапіра-Уїлкса (Додаток В). Результати показали, що показник $p < 0,05$ і це свідчить про не нормальний розподіл шкал. Отже, будуть використовуватись непараметричні критерії.

Регресійний аналіз, а саме статистичні критерії покрокового виключення використовувався, щоб зрозуміти чи вік матері, кількість та вік дітей, місце проживання на даний момент, чи є статус внутрішньо переміщеної особи, дохід, умови проживання, зайнятість та наслідки воєнних дій предикторами їх агресивності.

Висновки до другого розділу

Для вивчення чи змінилися відносини у матерів дошкільнят після початку війни було розроблено кореляційне дослідження, проведено онлайн опитування, де використовувались 4 вище описаних методики, а також анкетні дані. Відповідно до мети дослідження було підібрано методи діагностики, які в подальшому опрацьовувались у програмі Statistics 8.0.

РОЗДІЛ III РЕЗУЛЬТАТИ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ДОСЛІДЖЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ

3.1. Дослідження зв'язку між емоційним вигоранням та агресивністю матерів дошкільного віку

Припускаємо, що існує зв'язок між емоційним вигоранням та схильністю матерів дошкільного віку до непослідовної дисципліни, тілесних покарань та інших видів покарань. Емоційне вигорання оцінювалось за трьома параметрами: *емоційний стан, деперсоналізація та редукція особистих досягнень*.

Для виявлення рівня співзалежності між емоційним станом, деперсоналізацією, редукцією особистих досягнень, депресією та непослідовною дисципліною, тілесними покараннями та іншими видами покарань було використано кореляційний аналіз.

Наступний кроком було використано шкалу Шапіро-Вілкса для перевірки узгодженості шкал та у всіх шкалах було визначено ненормальний розподіл ($p=0,05$). Окрім однієї, редукції особистих досягнень, де $p=0,09$ (Додаток В). Як наслідок, було застосовано непараметричний критерій Спірмена.

Обчислення зв'язків свідчать, що рівень кореляції є значущим між наступними шкалами: деперсоналізація та непослідовна дисципліна ($p= 0,29$), RNQ-9 та непослідовною дисципліною ($p= 0,41$), RNQ-9 та покарання ($p= 0,20$). У решти пар змінних рівень кореляції не є значущим, оскільки $p\text{-level} < 0,05$ (Додаток Г).

Зоображаємо результати кореляційного аналізу на графіку двохвимірною розсіювання емоційного стану, деперсоналізації, редукції особистих досягнень, депресії та непослідовної дисципліни, тілесного покарання та інших видів покарань.

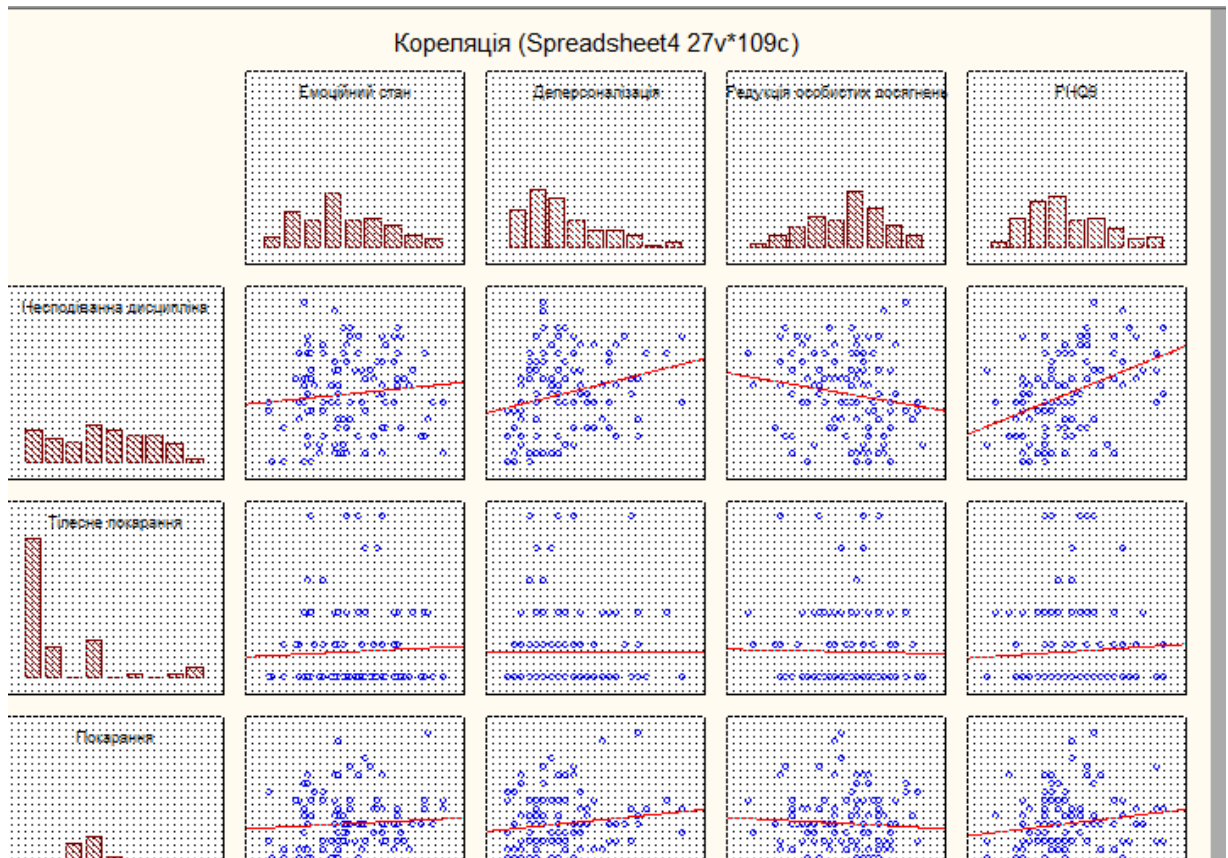

Рис.3.1. Результати кореляційного аналізу на графіку двохвимірного розсіювання емоційного стану, деперсоналізації, редукції особистих досягнень, депресії та непослідовної дисципліни, тілесного покарання та інших видів покарань.

На графіку ми бачимо місця, де наші шкали на перетині демонструють достатню силу зв'язку, а саме: деперсоналізація та непослідовна дисципліна, PHQ-9 та непослідовною дисципліною, PHQ-9 та різні види покарань. У цих місцях пряма є достатньо нахиленою, що свідчить про достатній зв'язок, який розглядаємо як значущий.

3.2. Виявлення агресивності матерів різної вікової градації дітей.

Для перевірки гіпотези 2 використовувався порівняльний аналіз за номінативною шкалою, а саме вік досліджуваних дітей 3-5 років (група 2) та 1-3 роки (група 3). Аналіз включав в себе непараметричний порівняльний метод для двох незалежних груп, критерій Стьюдента (Додаток Д). Згідно результатів

аналізу ми бачимо, що до другої групи увійшло 32 дитини, а до третьої 69. Покарання оцінювалось за наступними показниками: непослідовна дисципліна, покарання та тілесне покарання. Також для аналізу було взято два ретроспективних питання про вплив війни.

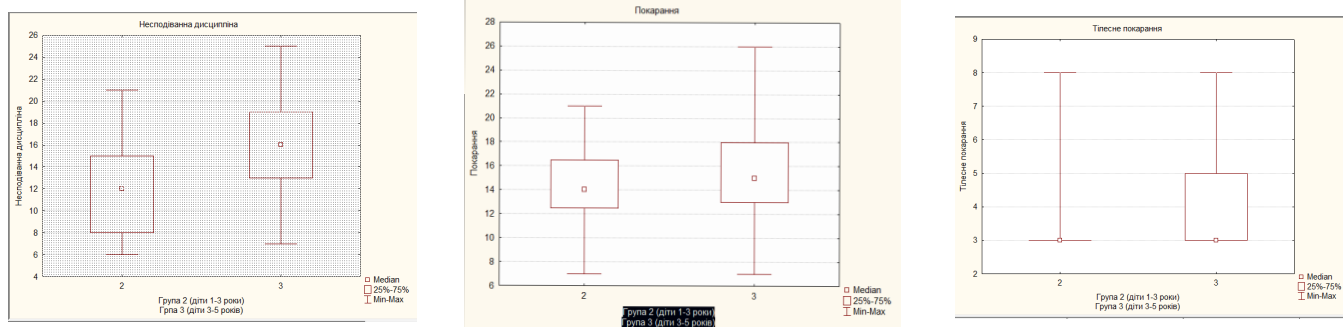

Рис.3.1 (ліворуч) Порівняння показників дітей 3-5 років та 1-3 роки за параметром непослідовної поведінки.

Рис.3.2 (середина) Порівняння показників дітей 3-5 років та 1-3 роки за параметром покарання.

Рис.3.3 (праворуч) Порівняння показників дітей 3-5 років та 1-3 роки за параметром тілесного покарання.

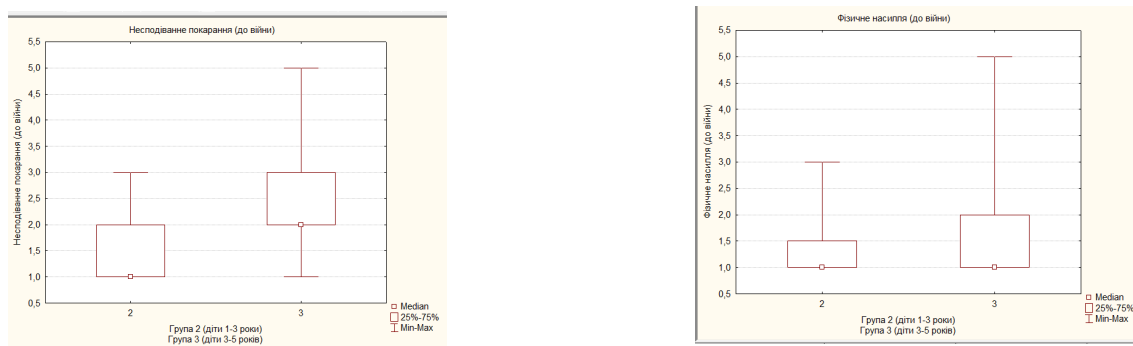

Рис.3.4 (ліворуч) Порівняння показників дітей 3-5 років та 1-3 роки за параметром непослідовної поведінки до війни. Рис.3.5 (праворуч) Порівняння показників дітей 3-5 років та 1-3 роки за параметром фізичного насилля

Результати непослідовної дисципліни вказують на значущий показник ($p < 0,05$), як і до, так і під час війни. Отже, дані групи статистично відрізняються. У даному випадку гіпотеза підтвердилась частково, а саме стосовно непослідовної дисципліни. Параметри покарання та тілесного покарання виявились незначущими ($p > 0,05$).

Таким чином, використання даного аналізу вказує, що діти 3-5 років більше піддаються непослідовній поведінці, ніж діти 1-3 роки. Решта параметрів: покарання та тілесне покарання не підтверджують даної гіпотези.

3.3. Існує зв'язок емоційного вигорання з різними соціодемографічними показниками матерів

Припускаємо, що існує зв'язок між емоційним вигоранням та даними які були включені в анкетування. Анкета мала на меті зібрати дані про кількість, вік дітей, вік матерів, наявність статусу ВПО, дохід, зайнятість, освіту, місце проживання, підтримку, умови проживання та наслідки воєних дій. Для визначення зв'язку між емоційним станом матерів та анкетними даними було застосовано кореляційний аналіз.

Попередньо було вже застосовано шкалу Шапіро-Вілкса та визначено, що у всіх шкалах є ненормальний розподіл ($p > 0,05$) (Додаток К). Згідно з отриманими результатами використовуємо непараметричний критерій Спірмена. З результатами аналізу можна ознайомитись на кореляційній пляяді зображеній нижче:

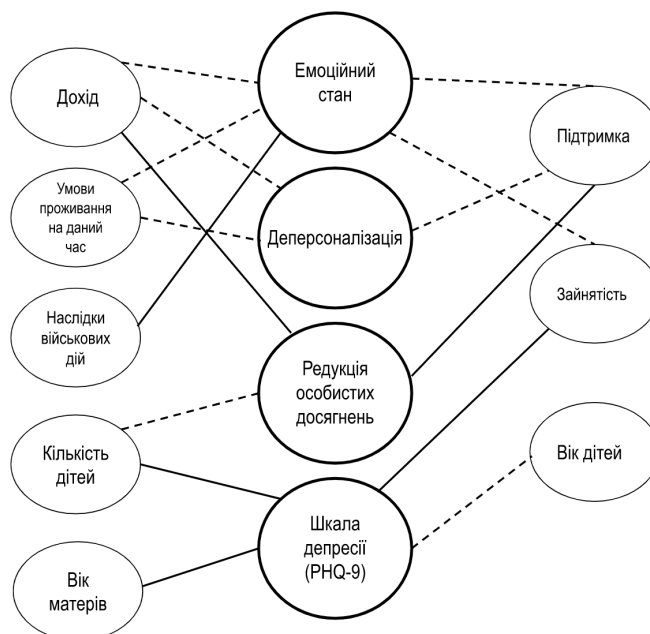

Рис.3.6.Результати кореляційного аналізу емоційного вигорання та анкетних даних зображено на кореляційній пляяді

Результати обчислення вказують, що рівень кореляції є високим між емоційним станом та доходом ($R=0,25$; $p=0,01$), умовами проживання на цей час ($R=0,33$; $p=0,01$) та наслідками військових дій ($R=0,23$; $p=0,01$), деперсоналізацією та доходом ($R=0,25$; $p=0,01$), умови проживання на цей час ($R=0,30$; $p=0,01$). Також значущу кореляцію можна побачити між наступними шкалами: емоційним станом та підтримкою ($R=0,19$; $p=0,04$), емоційним станом та зайнятістю ($R=0,21$; $p=0,02$), деперсоналізація та підтримка ($R=0,21$; $p=0,02$). Між редукцією особистих досягнень та кількістю дітей ($R=0,20$; $p=0,02$), доходом ($R=0,26$; $p=0,01$), підтримкою ($R=0,32$; $p=0,02$), умовами проживання на цей час ($R=0,37$; $p=0,01$) спостерігається високий рівень кореляції. Лише з наслідками військових дій ($R=0,19$; $p=0,04$) - значуща. Згідно результатів обчислення високий зв'язок також зафіксований між шкалою депресії та віком дітей ($R=0,32$; $p=0,01$), кількістю дітей ($R=0,24$; $p=0,01$), віком матерів ($R=0,77$; $p=0,01$) та зайнятістю ($R=0,23$; $p=0,01$) (Додаток Л).

Таким чином, спостерігаємо високий та значущий зв'язок між повинною шкал, які були представлені у дослідженні та перераховані вище. Отже, нам вдалось частково підтвердити нашу гіпотезу.

3.4. Соціо демографічні показники матерів як предиктори їх емоційного вигорання

Попередньо було двічі проведено кореляційний аналіз, щоб дослідити зв'язок емоційного вигорання та агресивності матерів дошкільного віку, а також зв'язок емоційного вигорання з анкетними даними плюс позитивне виховання. Для проведення дослідження, щоб з'ясувати які шкали є найбільш визначальними у співвідношенні рівнів емоційного вигорання та анкетних даних плюс позитивне виховання матерів дошкільного віку було застосовано регресійний аналіз.

Згідно попередніх результатів кореляційного аналізу в подальшій обробці результатів ми будемо використовувати шкали, де присутній значущий зв'язок, а

саме: непослідовна дисципліна, інші види покарань, вік та кількість дітей, вік матерів, дохід, підтримка, зайнятість, умови проживання на цей час та наслідки воєнних дій.

Обробка даних за методом множинного регресійного аналізу дані нам результати, які ми можемо розглянути нижче у таблиці:

Таб. 3.1. Результати регресійного аналізу

N=109	Емоційне вигорання					
	Beta	Std.Err. of Beta	B	Std.Err. of B	t(103)	p-level
перетини			-366,446	195,5963	-1,87348	0,06383
Умови проживання на цей час	-0,201088	0,100597	-2,672	1,3367	-1,99895	0,04824
Наслідки воєнних дій	0,236448	0,092292	2,932	1,1445	2,56196	0,01185
Зайнятість	-0,210523	0,094194	-1,354	0,6060	-2,23501	0,02757
Вік матерів	0,188208	0,090181	3,963	1,8988	2,08700	0,03935
Підтримка	-0,110360	0,092997	-1,278	1,0770	-1,18671	0,23807

З даних результатів ми бачимо, що сила зв'язку зі залежною та незалежними змінними, тобто коефіцієнт множинної кореляції ($R = 0,47$) вказує на доволі хороший результат. Окрім того, на це також доповнює рівень значущості p-level, який дорівнює 0,01, що підтверджує статистичну значеність такого зв'язку. Коефіцієнт множинної детермінації становить 22% значень. Відповідно 78% залишаються не пояснювальними і можуть бути детерміновані чинниками, які не були включені в аналіз.

До моделі незалежних змінних які детермінують значення залежної змінної включені п'ять параметрів. Найбільший коефіцієнт бета ми спостерігаємо у параметрі, наслідки воєнних дій (0,23). Таким чином, якщо б сама ця незалежна змінна діяла самостійно, то вона б могла пояснити найбільший відсоток значень. Те саме ми можемо сказати про параметри, де бета є більше 0,05. Наприклад, умови проживання на цей час (0,20), зайнятість (0,21) та вік матерів (0,18).

Показники Бета зі знаком плюс вказують на прямий зв'язок між змінними. Це ми можемо спостерігати у параметрах таких як наслідки воєнних дій та вік матерів.

Отже, згідно результатів регресійного аналізу даного дослідження можна зробити висновок, що умови проживання на цей час, наслідки воєнних дій, зайнятість та вік матерів можуть виступати предикторами емоційного виховання матерів дошкільного віку.

3.5. Ретроспективний погляд на материнство до та під час повномасштабного вторгнення

Для того, щоб дослідити чи вплинула війна на стосунки між матерями та дітьми у анкеті було запропоновано п'ять питань. Два з яких стосувались емоційного стану матерів та були взяті з опитувальника емоційного вигорання Маслач. Інші три вимірювали агресивність та були сформовані з Алабамського опитувальника. З кожну шкалу було підсумовано у питання. Аналіз отриманих результатів ретроспективного дослідження показує, якщо порівнювати стосунки з дитиною до початку війни і зараз, то матері значно частіше відчують розчарування у материнстві (53,3%) та мають бажання усамітнитися (57,6%). Що стосується покарань, то отримано позитивні результати. Матері значно рідше карають дітей як словесно (49,5%), так і фізично (65,1%). Лише малого числа опитуваних ступінь покарань настроїв впливає на покарання (1,8%). Дещо рідше (39,4%) стали використовувати санкції упорядковуючись своїм настроєм, а не ступенем провини дитини.

Таблиця 3.2. Ретроспективний погляд на материнство до та під час війни

	як часто Ви відчуваєте, що материнство все більше Вас розчаровує	як часто Вам хочеться усамітнитися і відпочити від всього і всіх.	Ви кричите та обзиваєте дитину:	Ви фізично караєте дитину:	Як часто ступінь покарання/ санкцій, які Ви даєте дитині, залежить від вашого настрою, а не ступеню провини дитини
Значно рідше	1,8		49,5	65,1	33
Деяко рідше	7,3	5,5	24,8	20,2	39,4
Так само	17,4	9,8	11,9	10,1	19,3
Частіше	18,3	14,3	11,9	3,7	6,4
Значно частіше	53,3	57,6	1,8	0,09	1,8

3.6. Дискусія результатів дослідження

На початку роботи було висунуто твердження, що на психосоціальне благополуччя дитини та матері впливають щоденні стресові фактори, пов'язані з війною та переміщенням. При теперішніх умовах систематичне дослідження на території України є складним у зонах війни. Попри труднощі, тема емоційного вигорання матерів вже почала децю досліджуватись (Zbrodskaet al., 2022). Validation of the Ukrainian version of the Parental Burnout Assessment. *Frontiers in Psychology*, 7590. Дане дослідження мало на меті з'ясувати чи є агресивність наслідком емоційного вигорання та детальніше дослідити вплив війни на стосунок матерів та дітей дошкільного віку.

У першій висунутій гіпотезі досліджувався зв'язок між емоційним вигоранням та агресивністю. Нагадаємо, що емоційне вигорання вимірювалось чотирма шкалами, а саме емоційний стан, деперсоналізація, редукція особистих досягнень та шкалою депресії. Агресивність вимірювалась Алабамським опитувальником, де були включені наступні шкали: непослідовна дисципліна, фізичне покарання та інші види покарань. Згідно з результатами даного дослідження достатню силу зв'язку ми можемо спостерігати між: деперсоналізацією та непослідовою дисципліною, депресією та

непослідовною дисципліною, а також депресією та різними видами покарань, що частково підтверджує нашу гіпотезу. Цікаво, що у даному дослідженні підтвердився зв'язок емоційного вигорання та різних видів покарань, але не підтвердився зв'язок емоційного вигорання з фізичним покаранням дітей дошкільного віку. Хоча у теоретичній частині ми знайдемо приклади багатьох досліджень, де цей зв'язок є доволі значущим (Tang, 2006).

У другій гіпотезі припускалось будуть відмінності між емоційним вигоранням та агресивністю матерів у ставленні до дітей 3-5 роки та 1-3 роки. Дана гіпотеза частково підтвердилась, а саме стосовно непослідовної дисципліни. Параметри тілесного покарання виявились незначущими ($p > 0,05$), що не збігається з теоретичним аналізом світових джерел (Finzi-Dottan & Harel, 2014).

Згідно з результатами даного дослідження діти 3-5 років більше піддаються непослідовній поведінці, ніж діти 1-3 роки. Решта параметрів: покарання та тілесне покарання не підтверджують даної гіпотези. Результати обчислення вказують, що рівень кореляції є високим між емоційним станом та доходом, умовами проживання на цей час та наслідками військових дій, деперсоналізацією та доходом, умови проживання на цей час. Також значущу кореляцію можна побачити між наступними шкалами: емоційним станом та підтримкою, емоційним станом та зайнятістю, деперсоналізація та підтримка. Між редукцією особистих досягнень та кількістю дітей, доходом, підтримкою, умовами проживання на цей час спостерігається високий рівень кореляції. Згідно з результатами обчислення високий зв'язок також зафіксований між шкалою депресії та віком дітей, кількістю дітей, віком матерів та зайнятістю. Зі схожими результатами можна ознайомитись у працях Аліна та Кертіса. Криза трьох років, неконтрольована поведінка, непередбачувані дії та постійні відмови дітей приносить значні труднощі у виховний процес та можуть провокувати відчуття батьківського безсилля та як наслідок агресії.

Кінцевим завданням даного дослідження було визначити роль анкетних даних у вираженості емоційного вигорання матерів дошкільного віку. Результати вказують, що умови проживання на цей час, наслідки воєнних дій, зайнятість та вік матерів можуть виступати предикторами емоційного виховання матерів дошкільного віку. Отримані дані збігаються зі світовими дослідженнями, а саме про це писав Куртіс та Миколайчак (Curtis, 2000; Mikołajczak et al. 2018a, b).

Отримані результати даного дослідження узгоджуються з теорією прив'язаності Дж.Боулбі та теорією об'єктних стосунків Д. Віннікота. Згідно з теорією прив'язаності народжена кожна людина потребує близькості. Прихильність яка формується у перші роки має великий вплив на психологічний розвиток людини у майбутньому. Згідно з теорією дитина відчуває потребу залишатися поруч з об'єктом прихильності, бо втрата контакту з ним може означати її загибель, а високий рівень емоційного вигорання призводить саме до втрати цього контакту. Поняття «достатньо хороша мати» Віннікота також підтверджує отримані результати. Оскільки війна приносить за собою не лише руйнацію, але і безпорадність та почуття провини. Дані переживання суттєво спотворюють бачення матерів, як достатньо хороших.

3.7. Обмеження та перспективи дослідження

Під час проведення даного дослідження ми наштовхнулись на наступні обмеження, які стосувались групи досліджуваних:

- дані результати можуть поширюватись лише на матерів у яких є діти дошкільного віку;
- невелика вибірка матерів які проживають у зоні бойових дій, тому дані можуть поширюватись на матерів які проживають на більш безпечній території.

На жаль, на сьогодні немає адаптованого опитувальника українською мовою. Підрахунок Альфа Кронбаха показав хорошу узгодженість між усіма шкалах окрім послідовної дисципліни.

Для наступних досліджень рекомендується:

- підібрати більш валідну шкалу та сама методика потребує подальшої валідизації;
- для обчислення агресивності використати Conflict Tactics Scale, яка використовується у багатьох світових дослідженнях. Для цього потрібно отримати дозвіл від авторів для україномовної адаптації.
- деякі питання, які стосуються впливу війни на стосунок між матір'ю та дошкільнятами можна було б дослідити якісно за допомогою інтерв'ю. До кроссекційного дизайну, який є кількісним додати якісного.

Висновки до третього розділу

Підсумовуючи результати опрацьованої математичної статистики можемо підбити наступні підсумки. Ми можемо частково підтвердити всі чотири запропоновані гіпотези. Завдяки першій гіпотезі ми частково віднайшли зв'язок між агресивністю та емоційним вигоранням. За допомогою порівняльного аналізу ми дізнались, що у нашій вибірці діти віком 3-5 років зростають у непослідовній дисципліні та різними видами покарань. Третя гіпотеза допомогла віднайти кореляцію між умовами проживання, доходом, підтримкою та емоційним вигоранням. На завершення, за допомогою регресійного аналізу ми встановили, що умови проживання на цей час, наслідки воєнних дій, зайнятість та вік матерів можуть виступати предикторами емоційного виховання матерів дошкільного віку.

Проведене дослідження налічує в собі ряд зовнішніх обмежень, які безпосередньо мали вплив на фінальний результат. На наш погляд, даний факт також міг його і спотворити у кінцевому результаті.

ВИСНОВКИ

У даній роботі метою було з'ясувати чи є агресивність наслідком емоційного вигорання та вплив війни на стосунок дітей та матерів дошкільного віку.

Підсумовуючи аналіз теоретичних напрацювань, можна стверджувати, що попередні дослідники, які вивчали актуальні для нас феномени, вказують на їх взаємозв'язок. Феномен вигорання відноситься до специфічного синдрому виснаження, пов'язаного з тривалими ситуаціями емоційного дисбалансу, коли тягар відчутного стресу перевищує особисті можливості для його подолання. Теоретики стверджують, що стрес матерів спричинений війною викликає дедалі більше занепокоєння в Україні. Вони живуть в умовах політичної, економічної та соціальної нестабільності, яка приносить багато страждань, емоційної напруги, тривоги, розчарування, емоційної та фізичної втоми.

Науковці запевняють, що у короткостроковій перспективі жорстоке поводження з дитиною та нехтування нею можуть призвести до фізичних захворювань і травм (наприклад, синців, переломів кісток), а також до психологічних проблем (наприклад, посттравматичного стресового розладу, тривожного розладу) (Fortson et al., 2016). У довгостроковій перспективі дослідження показали, що ці фізичні та психологічні наслідки часто переходять у доросле життя та впливають на різноманітні сфери життя (Haj-Yahia et al., 2019).

Дослідники переконують, що дорослі, які зазнали жорстокого поводження та зневаги в дитинстві, частіше відчувають проблеми з психічним здоров'ям, вживають наркотики, і вони піддаються більшому ризику самогубства, ризикованої сексуальної поведінки та захворювань, що передаються статевим шляхом (Norman et al., 2012). Ймовірно, вони мають нижчий рівень освіти, ніж їхні однолітки, які не зазнавали жорстокого поводження, і вони піддаються більшому ризику економічних труднощів, з вищим рівнем безробіття, нижчим рівнем доходу та меншими активами (Currie & Spatz Widom 2010). Дорослі, які

зазнали жорстокого поводження в дитинстві, також піддаються більшому ризику бути як кривдниками, так і жертвами домашнього насильства (Widom et al., 2014) і мають підвищений потенціал для того, щоб самі залучитися до жорстокого поводження з дітьми (Finzi-Dottan & Harel 2014).

Організувавши та провівши кроссекційне дослідження, ми отримали схожі результати, лише показники фізичного насилля на нашій вибірці не були такими високими, як у світових дослідженнях. Хоча у деяких аспектах ми отримали відмінні результати. Відтак, ми схильні стверджувати про те, що до вибірки нашого дослідження увійшли більш «благополучні» сім'ї з більшою підтримкою матерів, тому наші гіпотези частково підтвердились.

Ми встановили, що існує зв'язок між емоційним вигоранням матерів дошкільного віку та їх агресивністю. Отриманий результат нашо вухує нас на думку про те, що війна має вплив на стосунок між матір'ю та дитиною. Вищеописані дані частково узгоджуються із результатами наведеними у теоретичній частині.

Результати даного дослідження мають високу цінність, оскільки ця тема в Україні ще не є добре вивчена. Отриману інформацію можна включати у подальші розробки для проведенні тренінгових програм для матерів та вагітних жінок, а також консультативній, психотерапевтичній індивідуальній роботі з майбутніми матерями та матерями дошкільнят.

З метою вдосконалення подальших досліджень, може бути за доцільне до кроссекційного дизайну додати якісний та відповіді, що стосуються впливу війни на стосунок між матір'ю та дитиною дослідити за допомогою інтерв'ю або навіть провести на цю ж тему лонгітюдне дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Abidin, R. R. (1997). Parenting stress index: A measure of the parent child system. In C. Zalaquett & R. Woods (Eds.), *Evaluating stress: A book of resources* (pp. 277–291). Lanham: Scarecrow Press, Inc..
2. Abidin, R. R. (1997). *Parenting Stress Index: a measure of the parent–child system*.
3. Abidin, R. R., & Abidin, R. R. (1990). *Parenting Stress Index (PSI)*.(Vol. 100).
4. Achat, D. L., Deleuze, C., Landmann, G., Pousse, N., Ranger, J., & Augusto, L. (2015). Quantifying consequences of removing harvesting residues on forest soils and tree growth—A meta-analysis. *Forest Ecology and Management*, 348, 124-141.
5. Ahola, K., Honkonen, T., Isometsä, E., Kalimo, R., Nykyri, E., Koskinen, S., ... & Lönnqvist, J. (2006). Burnout in the general population: Results from the Finnish Health 2000 Study. *Social psychiatry and psychiatric epidemiology*, 41, 11-17.
6. Becker-Blease, K. A., Turner, H. A., & Finkelhor, D. (2010). Disasters, victimization, and children’s mental health. *Child development*, 81(4), 1040-1052.
7. Belsky, J. (2008). War, trauma and children’s development: Observations from a modern evolutionary perspective. *International Journal of Behavioral Development*, 32, 260–271.
8. Bianchi, R., Schonfeld, I. S., & Laurent, E. (2015a). Burnout– depression overlap: A review. *Clinical Psychology Review*, 36, 28–41.
9. Bianchi, R., Schonfeld, I. S., & Laurent, E. (2015b). Is it time to consider the “burnout syndrome” a distinct illness? *Frontiers in Public Health*, 3, Article 158. doi:10.3389/fpubh.2015 .00158
10. Bianchi, R., Schonfeld, I. S., & Laurent, E. (2019). The trouble with burnout: An update on burnout-depression overlap. *American Journal of Psychiatry*, 176, 79.

11. Borteyrou, X., & Paillard, E. (2014). Burnout et maltraitance chez le personnel soignant en gériopsychiatrie. *NPG Neurologie-Psychiatrie-Gériatrie*, 14(81), 169-174.
12. Bryce, J. W., Walker, N., Ghorayeb, F., & Kanj, M. (1989). Life experiences, response styles and mental health among mothers and children in Beirut, Lebanon. *Social Science & Medicine*, 28(7), 685-695.
13. Bui, E., Brunet, A., Olliac, B., Very, E., Allenou, C., Raynaud, J. P., ... & Birmes, P. (2011). Validation of the Peritraumatic Dissociative Experiences Questionnaire and Peritraumatic Distress Inventory in school-aged victims of road traffic accidents. *European Psychiatry*, 26(2), 108-111.
14. Campbell-Grossman, C., Brage Hudson, D., Kupzyk, K. A., Brown, S. E., Hanna, K. M., and Yates, B. C. (2016). Low-Income, African american, adolescent mothers' depressive symptoms, perceived stress and social support. *J. Child Fam. Stud.* 25, 2306–2314. doi: 10.1007/s10826-016-0386-9
15. Campbell-Grossman, C., Hudson, D. B., Keating-Lefler, R., and Heusinkvelt, S. (2009). New mothers network: the provision of social support to single, low-income, African American mothers via e-mail messages. *J. Fam. Nurs.* 15, 220–236. doi: 10.1177/1074840708323048
16. Crnic, K., & Low, C. (2002). Everyday stresses and parenting.
17. Crouch, J. L., & Behl, L. E. (2001). Relationships among parental beliefs in corporal punishment, reported stress, and physical child abuse potential. *Child abuse & neglect*, 25(3), 413-419.
18. Currie, J., & Spatz Widom, C. (2010). Long-term consequences of child abuse and neglect on adult economic well-being. *Child maltreatment*, 15(2), 111-120.
19. Curtis, S., Gesler, W., Smith, G., & Washburn, S. (2000). Approaches to sampling and case selection in qualitative research: examples in the geography of health. *Social science & medicine*, 50(7-8), 1001-1014.

20. Dabrowska, A., and Pisula, E. (2010). Parenting stress and coping styles in mothers and fathers of pre-school children with autism and down syndrome. *J. Intellect. Disabil. Res.* 54, 266–280. doi: 10.1111/j.1365-2788.2010.01258.x
21. Dignam JT, West SG. Social support in the workplace: Tests of six theoretical models. *American Journal of Community Psychology.* 1988;16(5):701–724. <https://doi.org/10.1007/BF00930022>
22. Ekstedt, M., Söderström, M., & Åkerstedt, T. (2009). Sleep physiology in recovery from burnout. *Biological psychology*, 82(3), 267-273.
23. Ersoy-Kart, M. (2009, July). Relations among social support, burnout, and experiences of anger: an investigation among emergency nurses. In *Nursing Forum* (Vol. 44, No. 3, pp. 165-174). Malden, USA: Blackwell Publishing Inc.
24. Ester, E. F., Sprague, T. C., & Serences, J. T. (2015). Parietal and frontal cortex encode stimulus-specific mnemonic representations during visual working memory. *Neuron*, 87(4), 893-905.
25. Faircloth C. Intensive parenting and the expansion of parenting. In: Lee E, editor. *Parenting culture studies*. London: Palgrave Macmillan; 2014. p. 25–50.
26. Fortson, B. L., Klevens, J., Merrick, M. T., Gilbert, L. K., & Alexander, S. P. (2016). Preventing child abuse and neglect: A technical package for policy, norm, and programmatic activities.
27. Freudenberger HJ. Staff burn-out. *Journal of Social Issues.* 1974;30(1):159–165. <https://doi.org/10.1111/j.1540-4560.1974.tb00706.x>
28. Freudenberger HJ. The psychologist in a free clinic setting: An alternative model in health care. *Psychotherapy: Theory, Research & Practice.* 1973;10(1):52–61. <https://doi.org/10.1037/h0087545>.
29. Golding, J., Pembrey, M., & Jones, R. (2001). ALSPAC--the Avon Longitudinal Study of Parents and Children. I. Study methodology. *Paediatric and perinatal epidemiology*, 15(1), 74-87.

30. Gérain, P., & Zech, E. (2018). Does informal caregiving lead to parental burnout? Comparing parents having (or not) children with mental and physical issues. *Frontiers in Psychology*, 9, Article 884. doi:10.3389/fpsyg.2018.00884
31. Haj-Yahia, M. M., Sokar, S., Hassan-Abbas, N., & Malka, M. (2019). The relationship between exposure to family violence in childhood and post-traumatic stress symptoms in young adulthood: The mediating role of social support. *Child Abuse & Neglect*, 92, 126-138.
32. Holden, E. W., & Banez, G. A. (1996). Child abuse potential and parenting stress within maltreating families. *J. Fam. Violence*, 11, 1.
33. House, J. (1981). *Work, Stress and Social Support*. Menlo Park, CA: Addison-Wesley.
34. Hubert, S., & Aujoulat, I. (2018). Parental burnout: when exhausted mothers open up. *Frontiers in Psychology*, 9, 9. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2018.01021>.
35. Jackson SE, Schwab RL, Schuler RS. Toward an understanding of the burnout phenomenon. *Journal of Applied Psychology*. 1986;71(4):630–640. <https://doi.org/10.1037/0021-9010.71.4.630>
36. Jones, J., and Passey, J. (2005). Family adaptation, coping and resources: parents of children with developmental disabilities and behaviour problems. *J. Dev. Dis.* 11, 31–46.
37. Jourdain, G., & Chênevert, D. (2010). Job demands–resources, burnout and intention to leave the nursing profession: A questionnaire survey. *International journal of nursing studies*, 47(6), 709-722.
38. Kawamoto, T. K., Furutani, K., & Alimardani, M. (2018). Preliminary validation of Japanese version of the Parental Burnout Inventory and its relationship with perfection-ism. *Frontiers in Psychology*, 9, Article 970. doi:10.3389/fpsyg.2018.00970
39. Kroenke K., Spitzer R., Williams J. The PHQ-9 Validity of a Brief Depression Severity Measure. *J Gen Intern Med*. 2001.

40. Lambert MJ, Barley DE. Research summary on the therapeutic relationship and psychotherapy outcome. *Psychother Theor Res Pract.* 2001; 38(4):357–61.
41. Laor, N., Wolmer, L., & Cohen, D. J. (2001). Mothers' functioning and children's symptoms 5 years after a SCUD missile attack. *American Journal of Psychiatry*, 158, 1020–1026.
42. Lau, J. T., Chan, K. K., Lam, P. K., Choi, P. Y., & Lai, K. Y. (2003). Psychological correlates of physical abuse in Hong Kong Chinese adolescents. *Child Abuse & Neglect*, 27(1), 63-75.
43. Lazarus, R. S., and Folkman, S. (1984). *Stress, Appraisal, and Coping*. New York, NY: Springer.
44. Le Vigouroux, S., Scola, C., Raes, M. E., Mikolajczak, M., & Roskam, I. (2017). The big five personality traits and parental burnout: Protective and risk factors. *Personality and Individual Differences*, 119, 216–219.
45. Lebert-Charron, A., Dorard, G., Boujut, E., & Wendland, J. (2018). Maternal burnout syndrome: Contextual and psychological associated factors. *Frontiers in Psychology*, 9, Article 885. doi:10.3389/fpsyg.2018.00885
46. Lebert-Charron, A., Dorard, G., Boujut, E., & Wendland, J. (2018). Maternal burnout syndrome: Contextual and psychological associated factors. *Frontiers in Psychology*, 9, Article 885. doi:10.3389/fpsyg.2018.00885
47. Lindahl Norberg, A. (2007). Burnout in mothers and fathers of children surviving brain tumour. *Journal of Clinical Psychology in Medical Settings*, 14, 130–137.
48. Lindström, C., Aman, J., & Lindahl Norberg, A. (2010). Increased prevalence of burnout symptoms in parents of chronically ill children. *Acta Paediatrica*, 99, 427–432.
49. Lindström, C., Aman, J., & Lindahl Norberg, A. (2011). Parental burnout in relation to sociodemographic, psychosocial and personality factors as well as disease duration and glycaemic control in children with Type 1 diabetes mellitus. *Acta Paediatrica*, 100, 1011–1017.

50. Lindström, C., Åman, J., Norberg, A. L., Forssberg, M., and Carlsson, A. A. (2017). "Mission impossible"; the mothering of a child With type 1 diabetes – From the perspective of mothers experiencing burnout. *J. Pediatr. Nurs.* 36, 149–156. doi: 10.1016/j.pedn.2017.06.002
51. Liu, Y., Zhao, J., Li, Z., Mu, C., Ma, W., Hu, H., ... & Yan, H. (2014). Aggregation and morphology control enables multiple cases of high-efficiency polymer solar cells. *Nature communications*, 5(1), 5293.
52. Lopes Cardozo, B., Kaiser, R., Gotway, C. A., & Agani, F. (2003). Mental health, social functioning, and feelings of hatred and revenge of Kosovar Albanians one year after the war in Kosovo. *Journal of Traumatic Stress*, 16, 351–360.
53. Lyons, S., Henly, J., and Schuerman, J. (2005). Informal support in maltreating families: its effects on parenting practices. *Child Youth Serv. Rev.* 27, 21–38. doi: 10.1016/j.chilyouth.2004.08.010
54. Manuel, J. I., Martinson, M. L., Bledsoe-Mansori, S. E., and Bellamy, J. L. (2012). The influence of stress and social support on depressive symptoms in mothers with young children. *Soc. Sci. Med.* 75, 2013–2020. doi: 10.1016/j.socscimed.2012.07.034
55. Maslach C, Leiter MP. Understanding the burnout experience: recent research and its implications for psychiatry. *World psychiatry.* 2016;15(2):103– 111. <https://doi.org/10.1002/wps.20311>
56. Maslach C. Burned-Out. *Human Behavior: The News- magazine of the Social Sciences.* 1976;5(9):16–22. 19)
57. Masten, A. S., & Narayan, A. J. (2012). Child development in the context of disaster, war, and terrorism: Pathways of risk and resilience. *Annual Review of Psychology*, 63, 227–257.
58. Mehauden, F., & Piraux, V. (2018). Un trouble qui touche tous les profils sociodémographiques [A disorder that affects all sociodemographic profiles]. In I. Roskam & M. Mikolajczak (Eds.), *Le burnout parental: Comprendre, diagnostiquer et prendre en charge* (pp. 141–158). Brussels, Belgium: De Boeck Supérieur.

59. Mikolajczak M, Gross JJ, Roskam I. Parental burnout: what is it, and why does it matter? *Clin Psychol Sci*. 2019;7(6):1319–29.
60. Mikolajczak M, Roskam I. A theoretical and clinical framework for parental burnout: the balance between risks and resources (BR2). *Front Psychol*. 2018 Jun;9:886.
61. Mikolajczak, M., Raes, M. E., Avalosse, H., & Roskam, I. (2018). Exhausted parents: Sociodemographic, child- related, parent-related, parenting and family-functioning correlates of parental burnout. *Journal of Child and Family Studies*, 27, 602–614.
62. Mora, P. A., Bennett, I. M., Elo, I. T., Mathew, L., Coyne, J. C., and Culhane, J. F. (2009). Distinct trajectories of perinatal depressive symptomatology: evidence from growth mixture modeling. *Epidemiol. Rev.* 169, 24–32. doi: 10.1093/aje/kwn283
63. Najmi, B., Heidari, Z., Feizi, A., Hovsepian, S., Momeni, F., and Masood Azhar, S. M. (2017). Do psychological characteristics of mothers predict parenting stress? a cross-sectional study among mothers of children with different disabilities. *Arch. Psychiatr. Nurs.* 32, 396–402. doi: 10.1016/j.apnu.2017.12.004
64. Nomaguchi KM, Milkie MA. Costs and rewards of children: the effects of becoming a parent on adults' lives. *J Marriage Fam.* 2003;65(2):356–74.)
65. Norman, R. E., Byambaa, M., De, R., Butchart, A., Scott, J., & Vos, T. (2012). The long-term health consequences of child physical abuse, emotional abuse, and neglect: a systematic review and meta-analysis. *PLoS medicine*, 9(11), e1001349.
66. Olkinuora, M., Asp, S., Juntunen, J., Kauttu, K., Strid, L., & Äärimaa, M. (1990). Stress symptoms, burnout and suicidal thoughts in Finnish physicians. *Social psychiatry and psychiatric epidemiology*, 25, 81-86.
67. Palmer, C. A., & Alfano, C. A. (2017). Sleep and emotion regulation: An organizing, integrative review. *Sleep medicine reviews*, 31, 6-16.
68. Perlman B, Hartman EA. Burnout: Summary and future research. *Human Relations*. 1982;35(4):283–305. <https://doi.org/10.1177/001872678203500402>).

69. Pines, A. M., & Keinan, G. (2005). Stress and burnout: The significant difference. *Personality and individual differences*, 39(3), 625-635.
70. Pruessner, J. C., Hellhammer, D. H., & Kirschbaum, C. (1999). Burnout, perceived stress, and cortisol responses to awakening. *Psychosomatic medicine*, 61(2), 197-204.
71. Qouta, S., Punamaki, R. L., & El Sarraj, E. (2003). Prevalence and determinants of PTSD among Palestinian children exposed to military violence. *European Child and Adolescence Psychiatry*, 12, 265–272.
72. Raphael, J. L., Zhang, Y., Liu, H., & Giardino, A. P. (2010). Parenting stress in US families: implications for pediatric healthcare utilization. *Child: Care, Health and Development*, 36(2), 216–224. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2214.2009.01052.x>.
73. Roskam I, Raes ME, Mikolajczak M. Exhausted parents: development and preliminary validation of the parental burnout inventory. *Frontiers in Psychology*. 2017;8:163. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2017.00163>
74. Roskam, I., Brianda, M. E., & Mikolajczak, M. (2018). A step forward in the conceptualization and measurement of parental burnout: the parental burnout assessment (PBA). *Frontiers in Psychology*, 9, 758. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2018.00758>.
75. Schaal, S., Jacob, N., Dusingizemungu, J. P., & Elbert, T. (2010). Rates and risks for prolonged grief disorder in a sample of orphaned and widowed genocide survivors. *BMC Psychiatry*, 10, 55.
76. Schaufeli, W. B., & Bakker, A. B. (2004). Job demands, job resources, and their relationship with burnout and engagement: A multi-sample study. *Journal of Organizational Behavior: The International Journal of Industrial, Occupational and Organizational Psychology and Behavior*, 25(3), 293-315.
77. Schonfeld, I. S., & Bianchi, R. (2016). Burnout and depression: two entities or one?. *Journal of clinical psychology*, 72(1), 22-37.

78. Smith, L., Greenberg, J., and Seltzer, M. (2012). Social support and well-being at mid-life among mothers of adolescents and adults with autism spectrum disorders. *J. Autism Dev. Disord.* 42, 1818–1826. doi: 10.1007/s10803-011-1420-9

79. Smith, P., Perrin, S., Yule, W., & Rabe-Hesketh, S. (2001). War exposure and maternal reactions in the psychological adjustment of children from Bosnia–Hercegovina. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 42, 395–404.

80. Son, S., and Bauer, J. W. (2010). Employed rural, low-income, single mothers' family and work over time. *J. Fam. Econ. Issues* 31, 107–120. doi: 10.1007/s10834-009-9173-8

81. Stawicki, S. P., Jeanmonod, R., Miller, A. C., Paladino, L., Gaieski, D. F., Yaffee, A. Q., ... & Garg, M. (2020). The 2019–2020 novel coronavirus (severe acute respiratory syndrome coronavirus 2) pandemic: A joint american college of academic international medicine-world academic council of emergency medicine multidisciplinary COVID-19 working group consensus paper. *Journal of global infectious diseases*, 12(2), 47.

82. Straus, M. A., & Mathur, A. K. (1996). Social change and the trends in approval of corporal punishment by parents from 1968 to 1994. *Prevention And Intervention In Childhood And Adolescence*, 91-106.

83. Séjourné, N., Sanchez-Rodriguez, R., Leboullenger, A., & Callahan, S. (2018). Maternal burn-out: an exploratory study. *Journal of Reproductive and Infant Psychology*, 36(3), 276–288. <https://doi.org/10.1080/02646838.2018.1437896>.

84. Tang, C. S. K. (2006). Corporal punishment and physical maltreatment against children: A community study on Chinese parents in Hong Kong. *Child abuse & neglect*, 30(8), 893-907.

85. Tang, C. S. K., & Davis, C. (1996). Child abuse in Hong Kong revisited after 15 years: Characteristics of victims and abusers. *Child Abuse & Neglect*, 20(12), 1213-1218.

86. Van Bakel, H. J., Van Engen, M. L., & Peters, P. (2018). Validity of the Parental Burnout Inventory among Dutch employees. *Frontiers in Psychology*, 9, Article 697. doi:10.3389/fpsyg.2018.00697
87. Van der Heijden, F., Dillingh, G., Bakker, A., & Prins, J. (2008). Suicidal thoughts among medical residents with burnout. *Archives of suicide research*, 12(4), 344-346.
88. Wade DC, Cooley E, Savicki V. A longitudinal study of burnout. *Children and Youth Services Review*. 1986;8(2):161–173. [https://doi.org/10.1016/0190-7409\(86\)90016-2](https://doi.org/10.1016/0190-7409(86)90016-2)
89. Zbrodska, I., Roskam, I., Dolynska, L., & Mikolajczak, M. (2022). Validation of the Ukrainian version of the Parental Burnout Assessment. *Frontiers in Psychology*, 7590
90. Åkerstedt, T. (2006). Psychosocial stress and impaired sleep. *Scandinavian journal of work, environment & health*, 493-501.

ДОДАТКИ

Додаток А

Чи змінилися Ваші стосунки з дитиною протягом останнього року?

Останній рік приніс чимало випробовувань для наших стосунків з найближчими. Це дослідження про зв'язок самопочуття матерів та їх ставлення до дітей протягом останнього року. Пройшовши його, Ви зможете задуматись чи змінився Ваш стан, а як наслідок і стосунків з дитиною/ дітьми.

Запрошуємо долучитися до дослідження матерів дітей дошкільного віку (0-7років), які готові поділитися своїм досвідом.

На Вас очікує приблизно 70 запитань. Немає кращих чи гірших відповідей. Важливо, щоб вони максимально наближено відображали Ваш досвід. Участь є анонімною, отримані дані будуть використовуватись лише в узагальненому вигляді.

Дякуємо за Ваші старання та зусилля!

Якщо після проходження опитувальника у Ви відчуєте потребу у психологічній підтримці Ви можете скористатись нею безкоштовно, натиснувши наступне посилання:

<https://www.facebook.com/consultingcenterucu>

Буду дуже вдячна за поширення цього лінку серед матерів дошкільнят.

Я погоджуюсь взяти участь у дослідженні:

Так

Вкажіть, будь ласка, вік дитини про яку будете заповнювати опитувальник?

0-1

1-3

3-5

5-7

7- старше (на завершення)

Вкажіть, будь ласка, кількість дітей Вашій сім'ї?

0 (на завершення)

1

2

3 і більше

1. Вкажіть, будь ласка, Вашу стать

Чоловіча (на завершення)

Жіноча

2. Вкажіть, будь ласка, Ваш вік

Менше 18 (на завершення)

18-25

26-35

36-45

46-55

56-65

Старше 65 років

3. Яким є рівень Вашої освіти:

0 - середня освіта

1 - професійний технікум/коледж

2 - ступінь бакалавра (повна вища освіта)

3 - ступінь магістра (освітній ступінь)

4 - ступінь кандидата наук (PhD, інший науковий ступінь)

4. Чи є ви ВПО?

Так

Ні

5. На цей час Ви проживаєте

У місці, в якому проживали і до війни

У більш безпечному місці в Україні

У більш безпечному місці закордоном

6. Оцініть, будь ласка, дохід вашої сім'ї від 0 до 3:

0 - НЕ вистачає коштів на забезпечення базових потреб (їжа, засоби гігієни, одяг, оплата комунальних послуг тощо)

1 - доходів достатньо для забезпечення базових потреб (їжа, засоби гігієни, одяг, оплата комунальних послуг тощо)

2 - доходів достатньо для здійснення більших покупок (побутова техніка, меблі, гаджети тощо)

3 – доходів достатньо, щоб винаймати житло, купувати необхідні речі та відкладати.

7. Як Ви вважаєте, скільки у Вас є близьких людей, до яких Ви можете звернутись за підтримкою і які готові Вам допомогти в разі потреби:

0 - жодної

1 - 1 людина

2 - 2 людини

3 - 3-5 людей

4 - більше 5 людей

8. Вкажіть будь ласка, Вашу зайнятість:

0 - безробітний/пенсіонер

1 - працюю декілька годин на місяць

2 - працюю декілька годин на тиждень

3 - працюю неповний робочий день

4 - працюю повний робочий день

9. Як би Ви могли оцінити умови свого проживання на цей час?

0 - Дуже погані

1 – досить погані

2 – середні

3 – досить добрі

4 – дуже добрі

10. На вашу думку, наскільки Ви постраждали від наслідків воєнних дій?
(шкала від 0 до 4)

0 - зовсім не постраждала від наслідків воєнних дій

4 - дуже сильно постраждала від наслідків воєнних дій (втратила роботу/
домівку/близьких, отримала поранення, була свідком насильства під час війни
тощо)

Емоційне вигорання

Опишіть, будь ласка, свої почуття та переживання, пов'язані з материнством та вкажіть, як часто Ви його відчували:

1 - Ніколи;

2 - Дуже рідко;

3 - Рідко;

4 - Іноколи;

5 - Часто;

6 - Дуже часто;

7 - Кожного дня.

1. Я почуваю себе емоційно виснаженою.

2. Наприкінці дня я відчуваю себе як "вичавлений лимон".

3. Я відчуваю себе втомленою, коли прокидаюся вранці і мушу доглядати за дітьми.

4. Я добре розумію, що відчуває/ють моя дитина/мої діти, і стараюся це враховувати.

5. Я відчуваю, що деколи спілкуюся з моїми дітьми як з предметами (без тепла і розуміння до них).

6. Після дня з дітьми мені хочеться на деякий час відокремитися від усіх і всього.

7. Я вмію знаходити правильні рішення в конфліктних ситуаціях, які виникають у розмові з друзями.

8. Я відчуваю пригніченість і апатію.

9. Я впевнена, що піклуючись про дітей, я роблю потрібну роботу.

10. Останнім часом я стала більш "черства" по відношенню до дітей.

11. Я помічаю, що догляд за дітьми дратує мене.

12. У мене багато планів на майбутнє, і я вірю в їх здійснення.

13. Моє материнство все більше мене розчаровує.

14. Я відчуваю байдужість і втрату інтересу до багатьох речей, які радували мене раніше.

15. Буває, що мені абсолютно байдуже те, що відбувається з моєю дитиною/дітьми.

16. Мені хочеться усамітнитися і відпочити від всього і всіх.

17. Я легко можу створити атмосферу дружелюбності і співпраці з дітьми.

18. Коли я піклююся про моїх дітей, я відчуваю приємне задоволення.
19. Доглядаючи за моїми дітьми, я роблю в житті багато дійсно цінного.
20. Я відчуваю байдужість і втрату інтересу до багатьох речей, які радували мене в моєму материнстві.
21. Як мама я спокійно справляюся з емоційними проблемами.
22. Останнім часом мені здається, що моя сім'я все частіше перекладає на мене багаж своїх проблем і обов'язків.

Опитувальник з депресії PHQ-9

Прочитайте твердження нижче і оцініть, як часто протягом останніх двох тижнів Вас турбували будь-які з перерахованих проблем?

1. Зниження інтересу або відчуття задоволення від виконання справ
 - ніколи
 - декілька днів
 - більшу половину часу
 - майже щодня
2. Поганий настрій, відчуття пригнічення або безнадії
 - ніколи
 - декілька днів
 - більшу половину часу
 - майже щодня
3. Труднощі з засинанням, поверхневий сон або, навпаки, надмірна сонливість
 - ніколи
 - декілька днів
 - більшу половину часу
 - майже щодня
4. Відчуття втоми або зниження енергії
 - ніколи
 - декілька днів
 - більшу половину часу
 - майже щодня
5. Поганий апетит або переїдання
 - ніколи
 - декілька днів
 - більшу половину часу
 - майже щодня
6. Негативне відчуття щодо себе: або Ви почувалися невдахою, або ж розчаровувались у собі, або думали, що підвели родину
 - ніколи
 - декілька днів
 - більшу половину часу

- майже щодня
7. Труднощі з концентрацією уваги, наприклад, при читанні або перегляді телепередач
ніколи
декілька днів
більшу половину часу
майже щодня
8. Сповільненість рухів і мовлення, яку помічають оточуючі. Або, навпаки, надмірна і непритаманна Вам метушливість і активність
ніколи
декілька днів
більшу половину часу
майже щодня
9. Думки, що було б краще, якби Ви померли, або думки про те, щоб заподіяти собі шкоду
ніколи
декілька днів
більшу половину часу
майже щодня

Агресивність під час батьківства

Опишіть, будь ласка, стосунки зі своєю дитиною за такими твердженнями за шкалою:

Ніколи (1), майже ніколи (2), іноді (3), часто (4), майже завжди (5)

1. Коли дитина виконала завдання добре, чи Ви даєте їй про це знати
2. Як часто Ви погрожуйте дитині покаранням, але в результаті не караєте її
3. Якщо дитина поводить себе добре і слухає Вас, чи Ви дозволяєте їй більше, ніж зазвичай, винагороджуєте її якимось іншим чином
4. У ситуаціях, коли дитина зробила щось не так (наприклад, сказала неправду, не виконала обіцянку, образила когось) і мала би пережити наслідки своїх дій, як часто у Вас опускаються руки і ви залишаєте все як є.
5. Чи часто Ви відкладаєте спроби змусити дитину вас слухати, тому що це забирає надто багато зусиль та викликає забагато проблем.
6. Як часто Ви хвалите дитину, коли вона зробила щось добре.
7. Як часто Ви хвалите свою дитину за те, що вона добре поводить себе
8. Чи Ви обіймаєте або цілуєте дитину, коли вона зробила щось добре.
9. Як часто Ви кажете дитині, що покараєте її на певний термін, проте відходите від умов покарання раніше, ніж це було заплановано.
10. Як часто, в силу різних причин, Ви НЕ звертаєте увагу на ситуації, в яких дитина поводить себе погано по відношенню до інших людей, тварин, своїх обов'язків (наприклад, каже неправду, не виконує обіцянку, ображає когось)
11. Коли ваша дитина допомагає вам по дому, чи Ви даєте їй знати, що Вам це подобається.

12. Як часто ступінь покарання/ санкцій, які Ви даєте дитині, залежить від вашого настрою, а не ступеню провини дитини
13. Як часто Ви б'єте дитину, якщо вона зробила щось погане.
14. ~~Ви ігноруйте свою дитину, коли вона поводить себе погано~~
15. Як часто Ви даєте ляпаса дитині, якщо вона зробила щось погане.
16. Як часто Ви забираєте у дитини якісь привілеї (наприклад, телефон, час за комп'ютером, гроші тощо), щоб вплинути на її погану поведінку
17. Як часто Ви відправляєте дитину в її кімнату, щоб вплинути на її погану поведінку
18. Як часто Ви б'єте дитину ременем, чи іншим предметом за її погану поведінку
19. Як часто Ви кричите на дитину, коли вона зробила щось погане
20. Як часто Ви спокійно пояснюєте дитині, чому її поведінка є поганою і які у Вас є очікування до неї
21. Як часто Ви ставите дитину в куток (садите на стільчик, змушуєте до бездіяльності будь-яким іншим чином) як наслідок її поганої поведінки
22. Як часто Ви даєте дитині додаткові домашні справи, як наслідок її поганої поведінки

**Погляд на материнство до та під час повномасштабного вторгнення
Фінішна пряма))) І останні 5-ть запитань.**

1. Якщо порівнювати Ваші стосунки з дитиною до початку війни і зараз, як часто Ви відчуваєте, що материнство все більше Вас розчаровує.

- 0 – ніколи
- 1 – значно рідше
- 2 – дещо рідше
- 3 - Так само
- 4 - Частіше
- 5 - Значно частіше

2. Якщо порівнювати Ваші стосунки з дитиною до початку війни і зараз, як часто Вам хочеться усамітнитися і відпочити від всього і всіх.

- 0 – ніколи
- 1 - Значно рідше
- 2 - Дещо рідше
- 3 - Так само
- 4 - Частіше
- 5 - Значно частіше

3. Якщо порівнювати Ваші стосунки з дитиною до початку війни і зараз, Ви кричите та обзиваєте дитину:

- 0 – ніколи
- 1 - Значно рідше
- 2- Дещо рідше
- 3 - Так само

4 - Частіше

5 - Значно частіше

4. Якщо порівнювати Ваші стосунки з дитиною до початку війни і зараз,

Ви фізично караєте дитину:

0 – ніколи

1 – значно рідше

2 – дещо рідше

3 - Так само

4 - Частіше

5 - Значно частіше

5. Якщо порівнювати Ваші стосунки з дитиною до початку війни і зараз,

Як часто ступінь покарання/ санкцій, які Ви даєте дитині, залежить від вашого настрою, а не ступеню провини дитини

0 – ніколи

1 – значно рідше

2 – дещо рідше

3 - Так само

4 - Частіше

5 - Значно частіше

Останнє прохання!

Якщо Ви відчуваєте злість, байдужість та бажання відокремитись від своєї дитини/дітей. Досвід материнства Вас на тішить. Ви розумієте, що війна суттєво впливає на виховання Ваших дітей та стосунків між Вами запрошую Вас поділитися своїми переживаннями у анонімному інтерв'ю. Можливо, розповідаючи, Ви зможете краще зрозуміти себе та осмислити свій досвід.

Якщо Вам цікаво взяти участь у інтерв'ю, залишіть, будь ласка, свої контакти (номер телефону, e-mail, Viber або Telegram) і ми з Вами сконтактуємось.

Війна та виховання дітей - це важкий досвід. У випадку, якщо у Вас виникають труднощі на цьому шляху, Ви можете звернутись у психологічну поападню за безкоштовними консультаціями. Щоб зареєструватись, скористайтесь наступним посиланням:

<https://www.facebook.com/consultingcenterucu>

Дякую за Ваші старання та зусилля!

Разом до перемоги!

Додаток Б

Показники Альфа Кронбаха

Показники Альфа Кронбаха опитувальника емоційного вигорання матерів:

Summary for scale: Mean=32,7982 Cronbach alpha: ,883407 Standardized alpha: ,869122 Average inter-item corr.: ,469122					Summary for scale: Mean=12,6147 Cronbach alpha: ,777906 Standardized alpha: ,728436 Average inter-item corr.: ,428436				
variable	Mean if deleted	Var. if deleted	StDv. if deleted	Item-Correlation	variable	Mean if deleted	Var. if deleted	StDv. if deleted	Item-Correlation
Var4	28,35780	88,00960	9,381343	0,70	Var8	10,13761	21,03611	4,586514	0,50
Var5	28,10092	87,22836	9,339612	0,69	NewVar3	10,30275	18,44963	4,295303	0,70
Var6	29,27523	91,11691	9,545518	0,53	NewVar4	9,68807	19,44398	4,409534	0,54
Var9	28,27523	85,86919	9,266563	0,57	NewVar8	11,01835	22,03636	4,694290	0,54
NewVar1	29,15596	82,95733	9,108091	0,73	NewVar15	9,31193	18,25133	4,272157	0,50
NewVar6	30,84404	90,05825	9,489902	0,58					
NewVar7	29,63303	85,99377	9,273283	0,58					
NewVar9	28,44037	82,92535	9,106336	0,72					

Summary for scale: Mean=41,9450 Cronbach alpha: ,755835 Standardized alpha: ,686785 Average inter-item corr.: ,286785				
variable	Mean if deleted	Var. if deleted	StDv. if deleted	Item-Correlation
Var7	36,47707	38,15773	6,177195	0,40
Var10	37,22936	40,26850	6,345747	0,26
NewVar2	36,00917	40,50451	6,364315	0,26
NewVar5	36,65137	32,24543	5,678506	0,57
NewVar10	36,81651	36,92046	6,076221	0,47
NewVar11	36,33028	36,16615	6,013830	0,53
NewVar12	36,20184	34,71156	5,891652	0,67
NewVar14	37,89908	36,02651	5,948320	0,44

Показники Альфа Кронбаха опитувальника RNQ -9 (шкала депресії):

Summary for scale: Mean=11,2676 Standardized alpha: ,867760 Cronbach alpha: ,865952 Standardized alpha: ,867760 Average inter-item corr.: ,426783					
variable	Mean if deleted	Var. if deleted	StDv. if deleted	Item-Totl Correl.	Alpha if deleted
Var1	9,90826	25,38608	5,038460	0,559045	0,855419
Var2	9,84404	23,83806	4,882424	0,717049	0,841345
Var3	9,43119	23,93334	4,892171	0,583284	0,853156
Var4	9,33028	23,96431	4,895336	0,669339	0,845189
Var5	9,74312	23,14502	4,810927	0,594071	0,853163
Var6	10,02752	22,44878	4,738015	0,695287	0,841668
Var7	9,88073	23,86651	4,885336	0,558513	0,856077
Var8	10,49541	24,13989	4,913236	0,594621	0,851873
Var9	10,95413	27,21808	5,217095	0,445813	0,864637

Показники Альфа Кронбаха Алабамського опитувальника агресії:

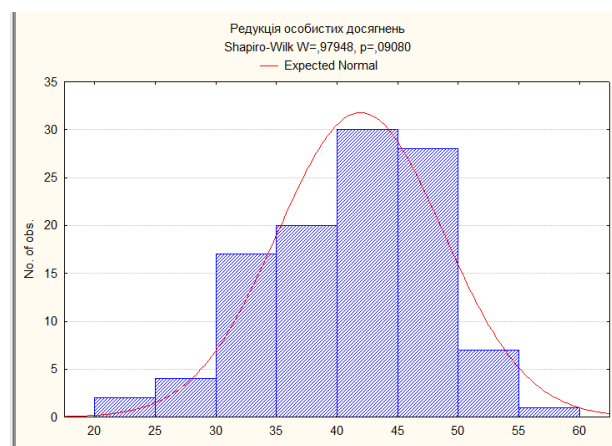
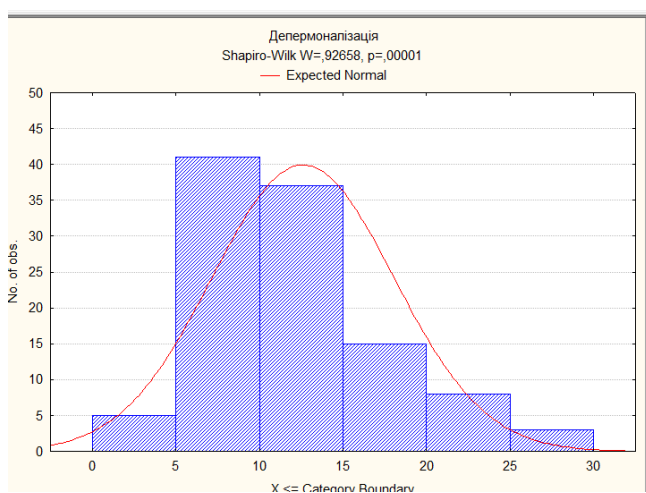
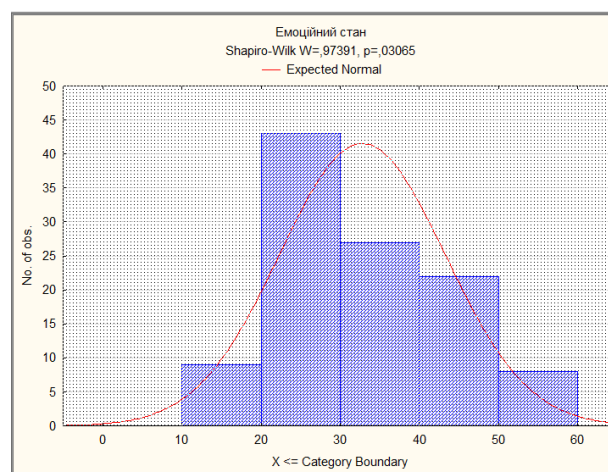
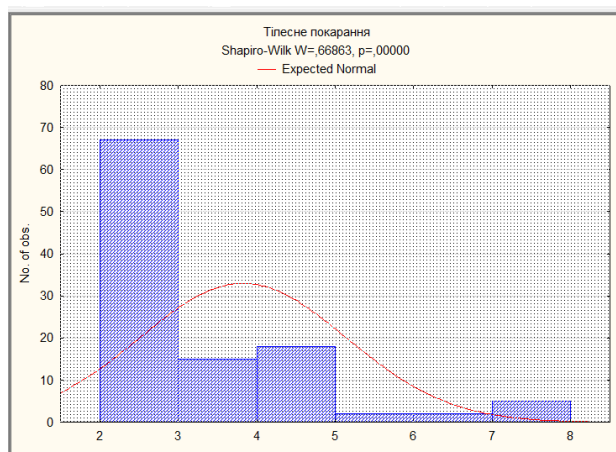
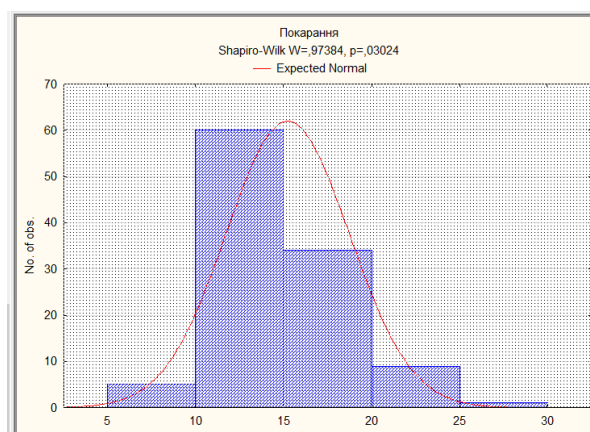
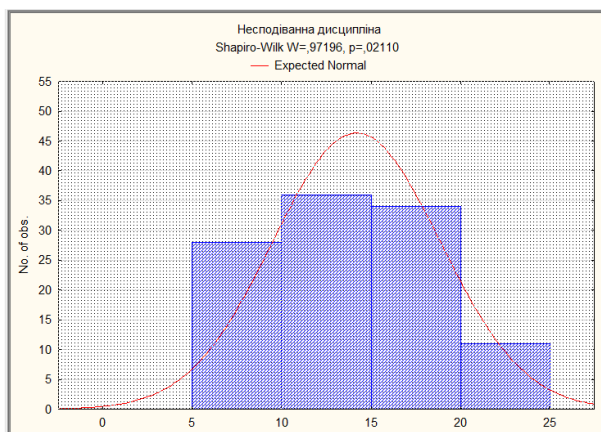
Summary for scale: Mean=27,5780 Standardized alpha: ,422233 Cronbach alpha: ,422233 Standardized alpha: ,422233 Average inter-item corr.: ,173473					Summary for scale: Mean=14,1927 Standardized alpha: ,779626 Cronbach alpha: ,779626 Standardized alpha: ,779626 Average inter-item corr.: ,384922				
variable	Mean if deleted	Var. if deleted	StDv. if deleted	Item-Totl Correlation	variable	Mean if deleted	Var. if deleted	StDv. if deleted	Item-Totl Correlation
Var1	22,73395	4,011784	2,002944	0,094	Var2	11,45872	15,00059	3,873060	0,551
Var3	23,84404	2,773841	1,665485	0,087	Var4	11,94495	15,06119	3,880875	0,656
Var6	22,69725	3,972561	1,993129	0,262	Var5	11,88991	16,59338	4,073498	0,505
Var7	23,05505	2,694218	1,641407	0,408	Var9	11,40367	13,96549	3,737043	0,537
Var8	22,77064	3,607945	1,899459	0,430	Var10	12,51376	18,06633	4,250450	0,424
NewVar1	22,78899	3,689420	1,920786	0,214	NewVar2	11,75229	16,25974	4,032337	0,531

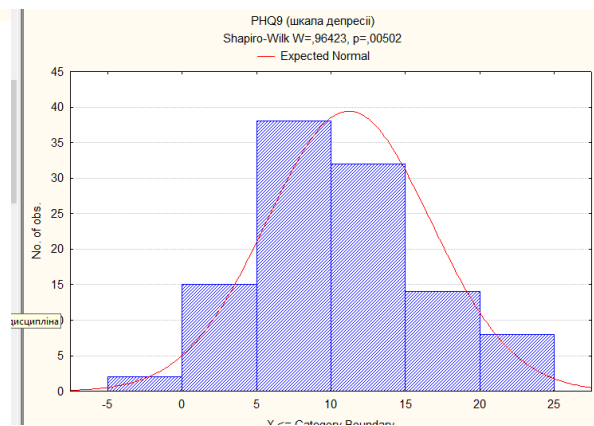
Summary for scale: Mean=3,82569 Standardized alpha: ,702121 Cronbach alpha: ,702121 Standardized alpha: ,702121 Average inter-item corr.: ,479675					Summary for scale: Mean=15,2294 Standardized alpha: ,542989 Cronbach alpha: ,542989 Standardized alpha: ,542989 Average inter-item corr.: ,145999				
variable	Mean if deleted	Var. if deleted	StDv. if deleted	Item-Totl Correlation	variable	Mean if deleted	Var. if deleted	StDv. if deleted	Item-Totl Correlation
NewVar3	2,376147	0,693376	0,832692	0,579	NewVar4	13,53211	10,26732	3,204266	0,2
NewVar5	2,532110	0,652639	0,807861	0,638	NewVar6	12,82569	7,48338	2,735576	0,9
NewVar8	2,743119	1,291811	1,136578	0,481	NewVar7	13,45872	8,15655	2,855968	0,4
					NewVar9	12,53211	7,86365	2,804220	0,4
					NewVar10	11,22936	13,79143	3,713682	-0,3
					NewVar11	13,91743	9,87392	3,142279	0,3
					NewVar12	13,88073	10,16009	3,187489	0,3

Додаток В

Критерій Шапіра-Уїлкса:

а) непослідовна дисципліна; б) покарання; в) тілесне покарання; г) емоційний стан; е) деперсоналізація ; є) редукція особистих досягнень; ж) РНҚ-9;

Додаток Г

Результати кореляційного аналізу на графіку двохвимірною розсіювання емоційного стану, деперсоналізації, редукції особистих досягнень, депресії та непослідовної дисципліни, тілесного покарання та інших видів покарань.

пари змінних	Spearman Rank Order Correlations (Spreadsheet4) MD pairwise deleted Marked correlations are significant at $p < ,05000$			
	Valid N	Spearman R	t(N-2)	p-level
Емоційний стан & Несподіванна дисципліна	109	0,127118	1,32567	0,187771
Емоційний стан & Тілесне покарання	109	0,039862	0,41267	0,680677
Емоційний стан & Покарання	109	0,061564	0,63804	0,524812
Деперсоналізація & Несподіванна дисципліна	109	0,293187	3,17215	0,001975
Деперсоналізація & Тілесне покарання	109	0,015949	0,16500	0,869257
Деперсоналізація & Покарання	109	0,153547	1,60736	0,110921
Редукція особистих досягнень & Несподіванна дисципліна	109	-0,186213	-1,96049	0,052538
Редукція особистих досягнень & Тілесне покарання	109	-0,015405	-0,15937	0,873677
Редукція особистих досягнень & Покарання	109	-0,081892	-0,84996	0,397247
RHQ9 & Несподіванна дисципліна	109	0,418047	4,76022	0,000006
RHQ9 & Тілесне покарання	109	0,114870	1,19615	0,234283
RHQ9 & Покарання	109	0,202384	2,13772	0,034816

Додаток Д

Результати порівняльного аналізу за критерієм Стьюдента дітей 1-3 та 3-5 років за шкалами агресивності:

Група 1 - діти віком 1-3 роки;

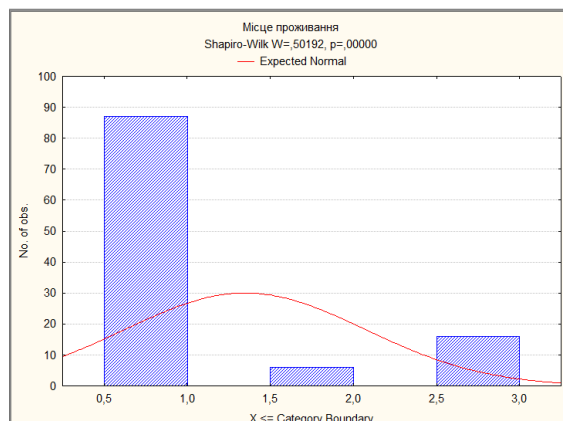
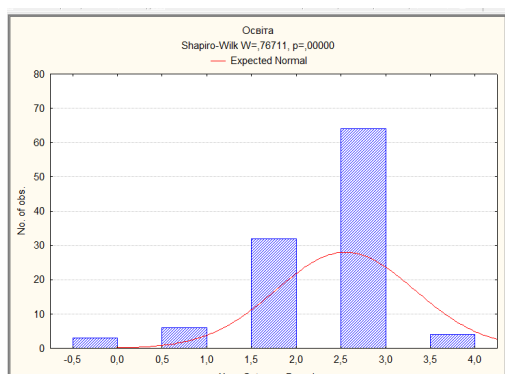
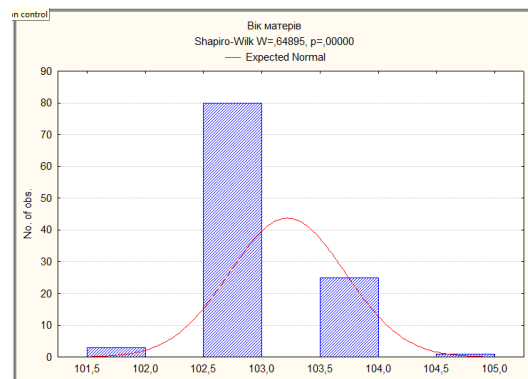
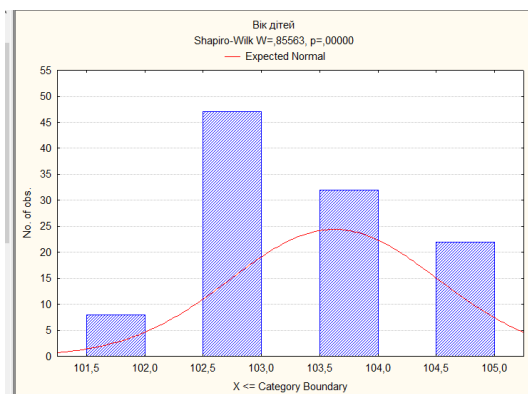
Група 2 - діти віком 3-5 років.

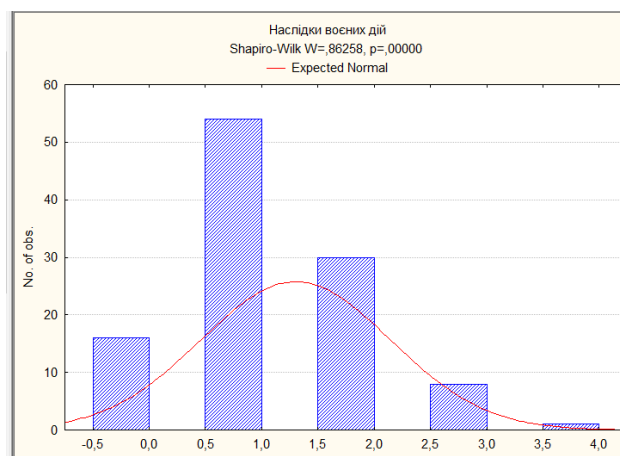
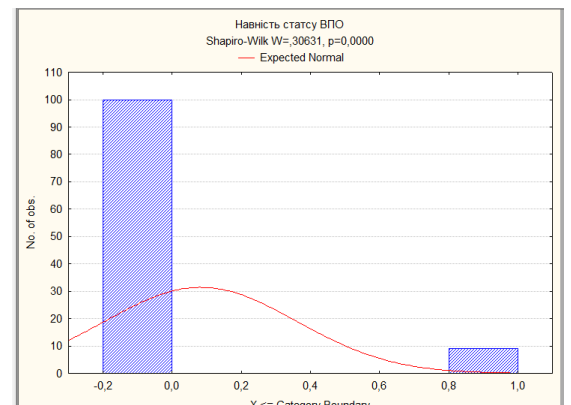
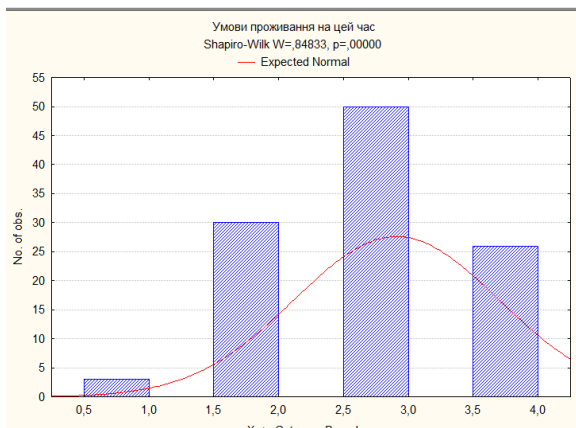
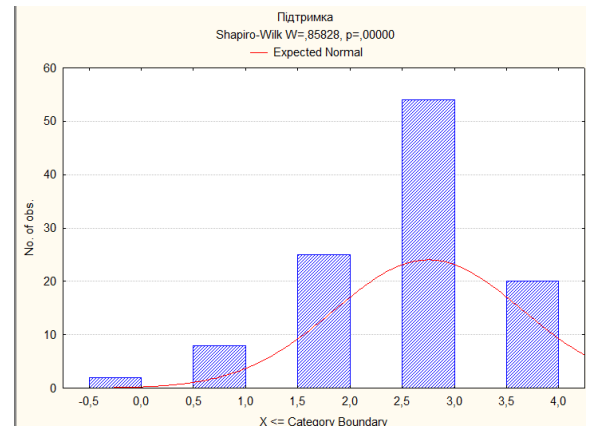
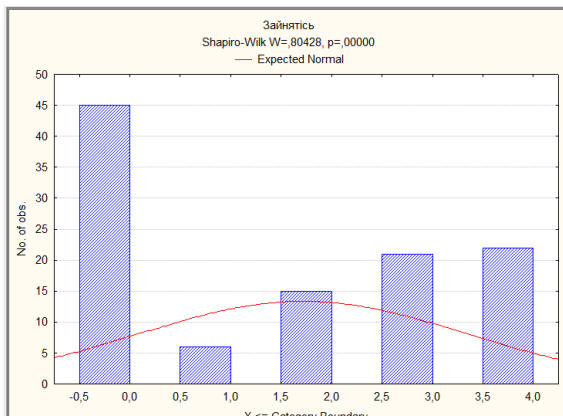
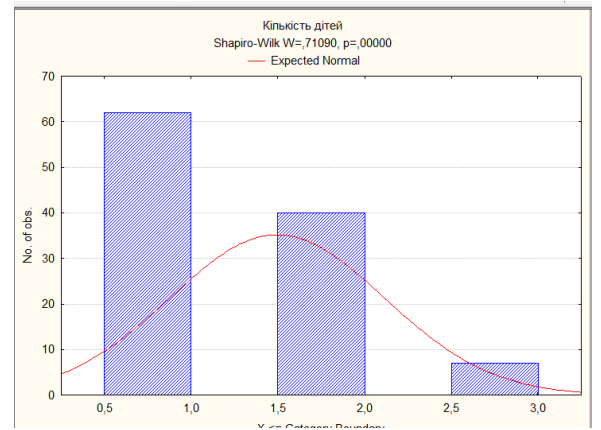
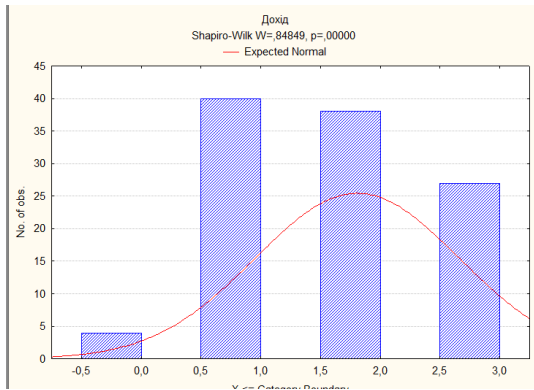
Mann-Whitney U Test (Spreadsheet4)										
By variable Група віку дітей										
Marked tests are significant at p < .05000										
variable	Rank Sum Group 1	Rank Sum Group 2	U	Z	p-level	Z adjusted	p-level	Valid N Group 1	Valid N Group 2	2*1sided exact p
Несподіванна дисципліна	1161,500	3989,500	633,5000	-3,43440	0,000594	-3,44200	0,000577	32	69	0,000477
Тілесне покарання	1378,500	3772,500	850,5000	-1,85041	0,064255	-2,11981	0,034023	32	69	0,064047
Покарання	1379,500	3771,500	851,5000	-1,84311	0,065313	-1,85385	0,063762	32	69	0,065116
Фізичне насилля (ретро)	1444,000	3707,000	916,0000	-1,37230	0,169971	-1,60036	0,109519	32	69	0,171991
Несподіванне покарання (ретро)	1231,000	3920,000	703,0000	-2,92709	0,003422	-3,07953	0,002073	32	69	0,003133

Додаток К

Критерій Шапіра-Уїлкса:

- а) вік дітей; б) вік матерів; в) освіта; г) місце проживання; д) дохід; е) кількість дітей ; є) зайнятість; ж) підтримка; з) умови проживання на цей час; к) наявність статусу ВПО; л) наслідки воєнних дій.

Додаток Л

Результати кореляційного аналізу на графіку двохвимірною розсіювання емоційного стану, деперсоналізації, редукції особистих досягнень, депресії та анкетних даних матерів дошкільного віку.

Spearman Rank Order Correlations (Spreadsheet4)				
MD pairwise deleted				
Marked correlations are significant at $p < .05000$				
Pair of Variables	Valid N	Spearman R	t(N-2)	p-level
Емоційний стан & Вік дітей	109	-0,086008	-0,89298	0,373871
Емоційний стан & Кількість дітей	109	0,168390	1,76707	0,080067
Емоційний стан & Вік матерів	109	0,109394	1,13841	0,257490
Емоційний стан & Освіта	109	0,040652	0,42085	0,674707
Емоційний стан & ВПО?	109	-0,032876	-0,34026	0,734328
Емоційний стан & Група проживання	109	0,171990	1,80599	0,073731
Емоційний стан & Проживання	109	0,185219	1,94965	0,053834
Емоційний стан & Дохід	109	-0,256662	-2,74695	0,007060
Емоційний стан & Підтримка	109	-0,193122	-2,03600	0,044221
Емоційний стан & Зайнятість	109	-0,219568	-2,32804	0,021790
Емоційний стан & Умови проживання на цей час	109	-0,335427	-3,68306	0,000363
Емоційний стан & Наслідки воєних дій	109	0,234038	2,49006	0,014310
Деперсоналізація & Вік дітей	109	-0,074654	-0,77439	0,440408
Деперсоналізація & Кількість дітей	109	0,085590	0,88862	0,376203
Деперсоналізація & Вік матерів	109	0,065473	0,67872	0,498782
Деперсоналізація & Освіта	109	-0,076359	-0,79218	0,430008
Деперсоналізація & ВПО?	109	-0,139149	-1,45351	0,149008
Деперсоналізація & Група проживання	109	0,060820	0,63029	0,529846
Деперсоналізація & Проживання	109	0,080009	0,83028	0,408229
Деперсоналізація & Дохід	109	-0,250685	-2,67864	0,008559
Деперсоналізація & Підтримка	109	-0,217725	-2,30753	0,022950
Деперсоналізація & Зайнятість	109	-0,147359	-1,54112	0,126240
Деперсоналізація & Умови проживання на цей час	109	-0,302327	-3,28082	0,001398
Деперсоналізація & Наслідки воєних дій	109	0,053844	0,55778	0,578160
Редукція особистих досягнень & Вік дітей	109	0,171729	1,80316	0,074177
Редукція особистих досягнень & Кількість дітей	109	-0,209063	-2,21144	0,029132

Spearman Rank Order Correlations (Spreadsheet4)				
MD pairwise deleted				
Marked correlations are significant at $p < .05000$				
Pair of Variables	Valid N	Spearman R	t(N-2)	p-level
Деперсоналізація & Умови проживання на цей час	109	-0,302327	-3,28082	0,001398
Деперсоналізація & Наслідки воєних дій	109	0,053844	0,55778	0,578160
Редукція особистих досягнень & Вік дітей	109	0,171729	1,80316	0,074177
Редукція особистих досягнень & Кількість дітей	109	-0,209063	-2,21144	0,029132
Редукція особистих досягнень & Вік матерів	109	-0,077149	-0,80042	0,425239
Редукція особистих досягнень & Освіта	109	0,016747	0,17326	0,862774
Редукція особистих досягнень & ВПО?	109	0,138978	1,45168	0,149515
Редукція особистих досягнень & Група проживання	109	-0,027644	-0,28607	0,775381
Редукція особистих досягнень & Проживання	109	-0,046186	-0,47826	0,633442
Редукція особистих досягнень & Дохід	109	0,262064	2,80899	0,005909
Редукція особистих досягнень & Підтримка	109	0,326210	3,56961	0,000537
Редукція особистих досягнень & Зайнятість	109	0,074728	0,77516	0,439954
Редукція особистих досягнень & Умови проживання на цей час	109	0,377587	4,21803	0,000052
Редукція особистих досягнень & Наслідки воєних дій	109	-0,190012	-2,00198	0,047818
RHQ9 & Вік дітей	109	-0,320726	-3,50265	0,000673
RHQ9 & Кількість дітей	109	0,244739	2,61101	0,010323
RHQ9 & Вік матерів	109	0,771715	12,55203	0,000000
RHQ9 & Освіта	109	-0,091279	-0,94815	0,345189
RHQ9 & ВПО?	109	0,012215	0,12636	0,899686
RHQ9 & Група проживання	109	0,094683	0,98383	0,327418
RHQ9 & Проживання	109	0,104147	1,08320	0,281156
RHQ9 & Дохід	109	-0,099331	-1,03259	0,304123
RHQ9 & Підтримка	109	-0,026700	-0,27628	0,782865
RHQ9 & Зайнятість	109	0,230401	2,44918	0,015942
RHQ9 & Умови проживання на цей час	109	-0,081973	-0,85080	0,396783
RHQ9 & Наслідки воєних дій	109	0,036594	0,37879	0,705597